

KOMPETENSSIN-KOMPETENSSI -PERIAATE
SUOMALAISESSA VÄLIMIESMENETTELYSSÄ

Emil Vartiainen, 608635

Pro Gradu -tutkielma

Oikeudellinen argumentaatio

Turun yliopiston oikeustieteellinen tiedekunta

19.5.2019

TURUN YLIOPISTO
Oikeustieteellinen tiedekunta

EMIL VARTIAINEN: *Kompetenssin-kompetenssi* -periaate suomalaisessa välimiesmenettelyssä

OTM-Tutkielma, 60s.

Oikeudellinen argumentaatio

Toukokuu 2019

Turun yliopiston laatujärjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin Originality Check –järjestelmällä

Välimiesmenettelyllä on vakiintunut asema vaihtoehtoisena riidanratkaisumenetelmänä suhteessa yleisiin tuomioistuimiin. Välimiesmenettelyä käytetään erityisesti liike-elämän riitojenratkaisussa. Välimiesmenettely perustuu osapuolten väliseen sopimukseen, ja välimiesmenettelyssä ratkaistavaksi tulevat asiat ovat riita-asioita, joissa sovinto on sallittu. Välimiesmenettelyllä on erityisen keskeinen asema kansainvälisten riitojenratkaisussa. Välimiesmenettely on myös lähtökohtaisesti itsenäistä muusta lainkäytöstä, siksi välimiehillä katsotaan olevan toimivalta päättää omasta toimivallastaan ns. *kompetenssin-kompetenssi*.

Suomessa välimiesmenettelyä sääntelee välimiesmenettelylaki. Välimiesmenettelylaki toimii välimiesmenettelyssä prosessilakina, joka asettaa välimiesmenettelyn reunaehdot, koska välimiesmenettely perustuu osapuolten väliseen sopimukseen ja siinä käsiteltävät asiat ovat sopimusvapaudenpiirissä, sisältää välimiesmenettelylaki ainoastaan vähän pakottavaa lainsäädäntöä. Suomessa on viimeaikoina käyty vilkasta keskustelua siitä, tulisiko välimiesmenettelylakia uudistaa, vastaamaan paremmin kansainvälisiin haasteisiin.

Tämän tutkielman tavoitteena on selvittää, pitääkö välimiesmenettelyä uudistaa, ja jos vastaus on myöntävä, niin millä tavoin. Lähtökohtana tutkimuksessa on, että välimiesmenettelyä tulee uudistaa vastaamaan kansainvälisesti hyväksyttyä UNCITRAL Mallilakia. Mallilakiin sisältyy myös säännökset koskien *kompetenssin-kompetenssia*, joita ei ole nykyisessä välimiesmenettelylaissa. Tutkimuksessa on selvitetty, vertailemalla nykyistä välimiesmenettelylakia ja siitä saatuja kokemuksia mallilakiin ja siitä kirjoitettuun koskien *kompetenssin-kompetenssia*, sitä tulisiko Suomessa säätää uusi välimiesmenettelylaki, joka vastaa mallilakia ja tulisiko uudessa välimiesmenettelylaissa säätää *kompetenssin-kompetenssistä*.

Tutkielmassa tultiin siihen tulokseen, että Suomeen tulisi säätää uusi välimiesmenettelylaki, joka vastaa mallilakia ja, jossa säädetään nimenomaisesti välimiesten *kompetenssin-kompetenssista*.

Asiasanat

välimiesmenettely, välimiesmenettelylaki, UNCITRAL Mallilaki, *Kompetenssin-Kompetenssi*

SISÄLLYS

Sisällys	I
Lähteet.....	III
Lyhenteet.....	VII
1 JOHDANTO.....	1
1.1 Tutkimuksen tausta	1
1.2 Tutkimuskysymys	2
1.3 Tutkimuksen rajaus.....	2
1.4 Dispositio	4
1.5 Metodit	7
2 MITÄ ON VÄLIMIESMENETTELY	9
2.1 Välimiesmenettely riidanratkaisumenetelmänä	9
2.2 Välimiesmenettely prosessina.....	13
2.3 Välimiesmenettelyn keskeiset periaatteet ja käsitteet	15
2.3.1 <i>Kontradiktorinen periaate.....</i>	<i>15</i>
2.3.2 <i>Välimiesten prosessinjohto.....</i>	<i>17</i>
2.3.3 <i>Välimiesmenettelyn nopeus</i>	<i>18</i>
2.3.4 <i>Lis pendens.....</i>	<i>18</i>
2.3.5 <i>Välitystuomion lopullisuus</i>	<i>20</i>
2.3.6 <i>Välityslausekkeen itsenäisyys.....</i>	<i>21</i>
3 KOMPETENSSIN-KOMPETENSSI -PERIAATE KÄYTÄNNÖSSÄ	24
3.1 Mikä on kompetenssin-kompetenssi -periaate?.....	24
3.2 Periaate yleisenä periaatteena kansainvälisessä välimiesmenettelyssä.....	25
3.2.1 <i>Periaatteen sisältö ja tulkinta</i>	<i>25</i>
3.2.2 <i>Kompetenssin-kompetenssi -periaate eri maissa</i>	<i>26</i>
4 UNCITRAL MALLILAKI JA KOMPETENSSIN-KOMPETENSSI.....	28
4.1 Mallilain tausta	28
4.2 Suomi ja mallilaki	29
4.3 Kompetenssin-Kompetenssi mallilaissa	30
5 VOIKO SUOMALAISESSA VÄLIMIESMENETTELYSSÄ SOVELTAA COMPETENCE - COMPETENCE PERIAATETTA?	35
5.1 Välimiesten mahdollisuus ratkaista omaa toimivaltaansa koskevat kysymykset... 35	35
5.2 Välitystuomion kumoaminen	37
5.2.1 <i>Perusteet välitystuomion kumoamiselle.....</i>	<i>37</i>
5.2.2 <i>Väite välimiehen toimivallan ylittämisestä</i>	<i>38</i>
5.3 Mitä merkitystä suomalaiselle välimiesmenettelylle on sillä, että välimiesten toimivalta voidaan haastaa yleisessä tuomioistuimessa?	44
5.3.1 <i>Päällekkäiset prosessit.....</i>	<i>44</i>
5.3.2 <i>Välitystuomion lopullisuus</i>	<i>46</i>
5.3.3 <i>Välimiesmenettelyn nopeus</i>	<i>47</i>
6 TARVITAANKO SUOMEEN UUSI VÄLIMIESMENETTELYLAKI?	49

6.1	Suomen tulisi säätää uusi välimiesmenettelylaki.....	49
6.1.1	<i>Vuoden 1992 välimiesmenettelylaki ja historiallinen kehitys</i>	<i>49</i>
6.1.2	<i>Nykyisen välimiesmenettelylain ongelmat ja lainsäädäntötarve.....</i>	<i>50</i>
6.2	Uuden välimiesmenettelylain tulisi olla UNCITRAL	51
6.3	Uuden kansainvälisen käytännön mukainen välimiesmenettelylaki tekisi Suomesta kilpailukykyisen vaihtoehdon välimiesmenettelyjen järjestyspaikaksi	54
6.4	Mitä etua siitä olisi, että suomella olisi välimiesmenettelylaki, joka tunnustaa kompetenssin-kompetenssi -periaatteen?	55
7	LOPUKSI.....	59

LÄHTEET

Kirjallisuus

Blackaby, Nigel – Partasides, Constantine – Redfern, Alan – Hunter, J. Martin, Redfern and Hunter on International Arbitration (Sixth Edition). Oxford University Press 2015.

Born, Jan, International Commercial Arbitration (Second Edition). Kluwer Law International 2014.

Broches, Aron, Commentary on the UNCITRAL Model Law s. 1-202, teoksessa Bosman, Lise (toim.), ICCA International Handbook on Commercial Arbitration, 1990.

Cole, Tony – Bantekas, Ilias – Ferretti, Frederico – Riefa, Christine – Warwas, Barbara – Ortolani, Pietro, Legal Instruments and Practice of Arbitration in the EU. Policy Department C: Citizens' Rights and Constitutional Affairs European Parliament 2014.

Dan Frände – Dan Helenius – Petra Hietanen-Kunwald – Tuomas Hupli – Risto Koulu – Juha Lappalainen – Heidi Lindfors – Johanna Niemi – Jaakko Rautio – Timo Saranpää – Santtu Turunen – Jyrki Virolainen – Mikko Vuorenpää, Prosessioikeus. Alma Talent 2016.

Gaillard, Emmanuel – Banifatemi, Yas s. 257-273 teoksessa Gaillard, Emmanuel – Di Pietro, Domenico (eds.), Enforcement of Arbitration Agreements and International Arbitral Awards – The New York Convention in Practice. Cameron May 2008.

Guttorm, Aimo, Välimiesmenettelyn pääpiirteet. Edilex 2015.

Hemmo, Mika, Välimiesmenettely tuomioistuinkäytännössä. Lakimies 7-8/2008, s. 1058-1076.

Hemmo, Mika, Välimiesoikeuden toimivaltaa rajoittavat välityslausekkeet, s. 89-104, teoksessa Halila, Heikki – Hemmo, Mika – Sisula-Tulokas Lena (toim.), Juhlajulkaisu Esko Hoppu 1935 – 15/1 – 2005. Suomalainen Lakimiesyhdistys 2005.

Hirvonen, Mika, Mitkä metodit – Opas oikeustieteen metodologiaan. Yleisen oikeustieteen julkaisuja 17. Helsinki 2011.

Holtzmann, Howard – Neuhus, Joseph, A Guide to the UNCITRAL Model Law on International Commercial Arbitration: Legislative History and Commentary. Kluwer Law International 1995.

- Järvinen, Antti – Bygglin, Anders – Heikkinen, Kimmo – Tamminen Anna-Maria – Manninen, Markus – Lehto, Helen – Tyynynsniemi, Matti – Rautiainen, Ina, Suomi tarvitsee UN-CITRALin mallilain. *Liikejuridiikka* 2018/3, s. 66-76.
- Jokela, Antti, Oikeudenkäynti I: Oikeudenkäynnin perusteet, periaatteet ja instituutiot. 3., uudistettu painos, Alma Talent Oy 2016.
- Kannaste, Kirsi, The Award, s. 117-131 teoksessa Ehrström, Tom – Timonen, Tuuli – Turunen, Santtu (toim.), *Arbitration in Finland*. Young Arbitration Club Finland YACF 2017.
- Koulu, Risto – Sisula-Tulokas, Lena – Tepora, Jarno – Turunen, Santtu (toim.), *Välimiesmenettely lainkäyttönä ja lainkläytössä*. University of Helsinki Conflict Management Institutien julkaisuja 2007.
- Koulu, Risto, *Välimieslainkäytön oikeudellinen kontrolli*. Edita, 2007.
- Koulu, Risto, *Välityssopimus välimiesmenettelyn perustana*. University of Helsinki Conflict Management Institutien julkaisuja 2008.
- Kovanen, Tero, Costs, s. 105-115 teoksessa Ehrström, Tom – Timonen, Tuuli – Turunen, Santtu (toim.), *Arbitration in Finland*. Young Arbitration Club Finland YACF 2017.
- Kurkela, Matti, *Välimiesmenettelylaki*. Talentum Media Oy 1996.
- Landolt, Phillip, The Inconvenience of Principle: Separability and Kompetenz-Kompetenz. *Journal of International Arbitration* Volume 30 Issue 5 s. 511-530, 2013.
- Lew, D. M. Lew – Mistelis, Loukas – Kroll, Stefan Michael, *Comparative International Commercial Arbitration*. Kluwer Law International 2003.
- Mettälä, Kimmo – Kurkela, Matti, Kansainvälisen välitystuomion täytäntöönpano ja *ordre public* Stati-tapauksen valossa – ja 500 miljoonaa dollaria. *Defensor Legis* 1/2019, s. 36-43.
- Mikkola, Tuulikki – Puhakka, Pekka, *Välimiesmenettelyn etiikasta*. *Defensor Legis* 1/2002, s. 82-96.
- Männistö, Jarkko, Oikeusvoima välimiesmenettelyssä, s. 197-211, teoksessa Viljanen, Pekka – Laukkanen, Sakari – Kulla, Heikki – Ervo, Laura (toim.) *Prosessioikeuden*

- erityiskysymyksiä Juhlajulkaisu Antti Jokela 26.1.2005. Turun Yliopisto Oikeustieteellinen tiedekunta 2004.
- Määttä, Kalle, Oikeustaloustieteen perusteet. Edita, 2016.
- Möller, Gustaf, Behovet av en översyn av Finlands lag om skiljeförfarande. JFT 5-6/2015, s. 408-419.
- Möller, Gustaf, Välimiesmenettelyn perusteet. Lakimiesliiton kustannus 1997.
- Ovaska, Risto, Välimiesmenettely – kansallinen ja kansainvälinen riidanratkaisukeino. Edita 2007.
- Saarikivi, Aapo, Arbitral Proceedings, s. 63-88 teoksessa Ehrström, Tom – Timonen, Tuuli – Turunen, Santtu (toim.), Arbitration in Finland. Young Arbitration Club Finland YACF 2017.
- Salminen, Jaakko, Sopimus, sopimuskokonaisuus ja välityslausekkeen ulottuvuus, Oikeustieto 6/2012, 16-18.
- Salminen, Jaakko, Sopimustulkintaa ja prosessiväitteitä: Välimiesmenettely hovioikeuksien ratkaisukäytännössä 2008–2012. Oikeustieto 3/2013, s. 18-23. (Salminen 2013a)
- Salminen, Jaakko, Sopimustulkintaa ja prosessiväitteitä: Välimiesmenettely hovioikeuksien ratkaisukäytännössä 2008–2012, osa II. Oikeustieto 4/2013, s. 17-23. (Salminen 2013b)
- Samuel, Adam, Jurisdictional Problems in International Commercial Arbitration. A Study of Belgian, Dutch, English, French, Swedish, USA and West German Law, 1989.
- Savola, Mika, Miksi ja miten välimiesmenettelylakia tulisi muuttaa? Defensor Legis 4/2017, s. 501-513.
- Savola, Mika, Muut ratkaisut kuin lopulliset tuomiot välimiesmenettelyssä. Defensor Legis 3/2003, s. 385-416.
- Savola, Mika, Välityslausekkeen laidinnasta kansainvälisluontoisissa sopimuksissa I. Defensor Legis 1/2008, s. 13-52.

Seppälä, Christopher, Why Finland should adopt the UNCITRAL Model Law on International Commercial Arbitration. *Liikejuridiikka* 3/2016 s. 188-199.

Tamminen, Anna-Maria, Arbitration Agreement, s. 21-48 teoksessa Ehrström, Tom – Timonen, Tuuli – Turunen, Santtu (toim.), *Arbitration in Finland. Young Arbitration Club Finland YACF 2017.*

Timonen, Tuuli, Overview of Arbitration in Finland, s. 15-20 teoksessa Ehrström, Tom – Timonen, Tuuli – Turunen, Santtu (toim.), *Arbitration in Finland. Young Arbitration Club Finland YACF 2017.*

Tirkkonen, Tauno, *Välimiesmenettely: Prosessioikeudellinen tutkimus.* WSOY 1943.

Virolainen, Jyrki, Väittämistaakan keventäminen välimiesmenettelyssä ei ole perusteltua: ratkaisun KKO 2008:77 kriittistä tarkastelua, s. 691–705 teoksessa *Kovia aikoja: riitoja ja maksukyvyttömyyttä. Juhlakirja Risto Koulu 60 vuotta.* Edita, 2009.

Virolainen, Jyrki, Väittämistaakasta välimiesmenettelyssä, s. 563-582 teoksessa *Juhlakirja Juha Lappalainen 60 vuotta: Oikeudenkäyntejä ja tuomioistuimia.* Edita, 2007.

Wallgren-Lindholm, Carita, Predictability of Proceedings in International Commercial Arbitration – And is there a Nordic Way? *Juridiska Föreningens Tidsskrift* 4-5/2011, s. 700-711.

Virallislähteet

Laki välimiesmenettelystä 23.10.1992/967

Oikeudenkäymiskaari 1.1.1734/4

HE 202/1991 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi välimiesmenettelystä sekä eräiksi siihen liittyviksi laeiksi.

Oikeusministeri Häkkänen: Välimiesmenettelylainsäädännön uudistaminen käynnistetään. Oikeusministeriö tiedote 25.1.2019.

Oikeusministeriö: Oikeusministeriö kerää palautetta välimiesmenettelyn toimivuudesta ja uudistamistarpeista. Lausuntopalvelu 11.9.2018.

Oikeustapaukset

KKO 1954 II 11

KKO 1988:55

KKO 1996:61

KKO 2007:39

HHO 17.8.2011 2426 (S 10/2248)

HHO 26.6.2003 1942 (S 02/3757)

VHO 2.2.2012 131 (S 11/476)

THO 13.4.2011 832 (S 10/1847)

Internetlähteet

Convention on the Recognition and Enforcement of Foreign Arbitral Awards (New York, 1958). http://www.uncitral.org/uncitral/en/uncitral_texts/arbitration/NYConvention_status.html (Luettu 18.5.2019).

Oikeusministeriö kerää palautetta välimiesmenettelyn toimivuudesta ja uudistamistarpeista. Oikeusministeriö 2018. <https://www.lausuntopalvelu.fi/FI/Proposal/Participation?proposalid=4b469863-4864-4148-a023-db4a1550e5aa> (Luettu 7.5.2019).

UNCITRAL Model Law on International Commercial Arbitration (1985), with amendments as adopted in 2006 http://www.uncitral.org/uncitral/en/uncitral_texts/arbitration/1985Model_arbitration_status.html (Luettu 18.5.2019).

Vetoomus välimiesmenettelystä annetun lain uudistamiseksi, 22.2.2018. <https://arbitration.fi/fi/2018/02/28/vetoomus-valimiesmenettelysta-annetun-lain-uudistamiseksi/> (Luettu 7.5.2019).

LYHENTEET

HE	Hallituksen esitys
HHO	Helsingin hovioikeus
KKO	Korkein oikeus
THO	Turun hovioikeus

UNCITRAL United Nations Commission on International Trade

VHO Vaasan hovioikeus

VML Laki välimiesmenettelystä

1 JOHDANTO

1.1 Tutkimuksen tausta

Tämän tutkimuksen tarkoituksena on selvittää Suomen välimiesmenettelylain toimivuutta suhteessa kansainvälisesti yleisesti hyväksytyyn *kompetenssin-kompetenssi* -periaatteeseen. Eri-tyisen ajankohtaiseksi aiheen tekee se, että Suomessa on viime aikoina käyty vilkasta keskustelua Lain välimiesmenettelystä 23.10.199/967 (jäljempänä ”välimiesmenettelylaki” tai ”VML”) uudistamistarpeesta.¹ Keskustelua ovat erityisesti käyneet sellaiset toimijat, jotka ovat tekemisissä välimiesmenettelyn kanssa käytännössä. Näitä ovat keskuskauppakamarin selvityksen mukaan yritykset, välimiehet ja asianajajat.²

Välimiesmenettelylain uudistaminen ei kuitenkaan ole jäänyt ainoastaan keskustelun tasolle, mikä tekee aiheesta yleisesti ja tästä tutkimuksesta juuri nyt vielä entistäkin ajankohtaisemman. Keskuskauppakamari on vuonna 2016 laatinut selvityksen välimiesmenettelylain uudistamistarpeista. Selvityksessä Keskuskauppakamari tunnisti useita eri kohtia välimiesmenettelylaista, joita tulisi uudistaa. Selvitys toimitettiin saatekirjeineen oikeusministeri Jari Lindströmille 9.12.2016. Selvityksessä tunnistettiin mm. *kompetenssin-kompetenssi* -periaatteen puuttuminen ja sen aiheuttamat ongelmat suomalaisessa välimiesmenettelyssä. Selvityksessä tuodaan esiin, että välimiesmenettelylaista puuttuvat kokonaan UNCITRAL mallilain 16 artiklaa vastaavat säännökset, joissa säädetään välimiesten oikeudesta päättää omasta toimivallastaan.³

Keskuskauppakamarin selvitykseen ja ehdotukseen välimiesmenettelylain uudistamisesta liittyen, Keskuskauppakamari lähetti 13.3.2018 oikeusministeri Antti Häkkäselle yli 200 henkilön allekirjoittaman vetoituksen välimiesmenettelylain uudistamiseksi.⁴

Oikeusministeriö järjesti 11.9.2018 seminaarin, jonka teemana oli välimiesmenettelylainsäädäntö suomalaisten yritysten kilpailukyvyn osana. Seminaarin jälkeen oikeusministeriö pyysi alan toimijoita antamaan lausunnon siitä onko heidän mielestään välimiesmenettelylaissa ongelmia ja jos on, miten ongelmat näkyvät. Oikeusministeriö pyysi myös toimijoilta käytännön

¹ Savola 2017, s. 501-502

² Ibid.

³ Keskuskauppakamarin selvitys välimiesmenettelylain uudistamistarpeesta, s. 12.

⁴ Vetoamus välimiesmenettelystä annetun lain uudistamiseksi, 22.2.2018.

tason ja kokemukseen perustuvia esimerkkejä tilanteista, joissa välimiesmenettelylaki ei ole toiminut tarkoituksen mukaisesti.⁵ Oikeusministeriölle annettiin määräajassa 37 lausumaa.⁶

Oikeusministeri Antti Häkkänen ilmoitti Oikeusministeriön tiedotteessa 25.1.2019, että välimiesmenettelylainsäädännön uudistaminen käynnistetään.⁷ Kuitenkaan tätä kirjoittaessa 19.5.2019 Oikeusministeriön verkkosivujen mukaan ei ole vielä käynnistetty virallista säädösvalmistelua.

1.2 Tutkimuskysymys

Tutkielman tutkimuskysymyksenä on; voidaanko suomalaisessa välimiesmenettelyssä soveltaa *kompetenssin-kompetenssi* -periaatetta? Tähän kysymykseen ei ole mielekästä hakea vastausta ottamatta huomioon välimiesmenettelylain uudistamista koskevaa keskustelua. Sen vuoksi tutkielman tutkimuskysymystä tuleekin tarkastella laajemmasta näkökulmasta. Tutkimuksessa käsitelläänkin tarkemmin myös *kompetenssin-kompetenssi* -periaatetta, ja miten kyseistä periaatetta on sovellettu kansainvälisesti. Sen perusteella, mitä havaintoja tutkimuksessa tehdään *kompetenssin-kompetenssi* -periaatteen soveltamisesta kansainvälisessä välimiesmenettelyssä, arvioidaan havaintojen pohjalta sitä, miten periaate siinä muodossaan, jossa se kansainvälisesti ymmärretään, soveltuu nykyiseen välimiesmenettelylakiin *de lege lata*.

Kun on analysoitu periaatteen soveltuvuutta nykyiseen lainsäädäntöön, siirrytään ottamaan kantaa siihen, pitäisikö *kompetenssin-kompetenssi* -periaate ottaa osaksi uutta välimiesmenettelylakia vai ei. Tässä *de lege ferenda* tulkinnassa otetaan myös huomioon mahdolliset vaikutukset, jota *kompetenssin-kompetenssi* -periaatteen soveltamisella voisi olla oikeusvarmuuteen ja välimiesten puolueettomuuteen.

1.3 Tutkimuksen rajaus

Välimiesmenettelyn ja välimiesmenettelylain uudistamista tutkittaessa olisi mahdollista ottaa kantaa hyvin laajalti eri välimiesmenettelyä koskeviin kysymyksiin ja erityisesti kiinnittää huomiota suomalaisen välimiesmenettelylain erityispiirteisiin. Kuitenkin jos tavoitteena olisi laaja ja kaikenkattava katsaus siihen, miten suomalainen välimiesmenettely toimii ja mitkä sen

⁵ Oikeusministeriön lausuntopyyntö 11.9.2018, VN/XXXX/2018.

⁶ Oikeusministeriö, 2018.

⁷ Oikeusministeriö, 2019.

erityispiirteet ovat kansainväliseen menettelyyn verrattuna, jäisi tutkimus hyvin pintapuoliseksi ja deskriptiiviseksi. Samoin saattaisi käydä, jos tavoitteena olisi kaikenkattavasti sen tutkiminen, tarvitaanko Suomeen uutta välimiesmenettelylakia vai ei, ja jos tarvitaan, tulisiko tämän vastata suoraan UNCITRAL mallilakia. Riskinä on myös, että tutkittaessa suomalaisen välimiesmenettelylain uudistamistarpeita kokonaisuutena joutuisi ottamaan hyvin laajasti kantaa poliittisen päätäntävällän alaisiin kysymyksiin, jotka eivät suoranaisesti kuulu lainopillisen tutkimuksen piiriin.

Tässä tutkimuksessa rajataan tutkimus koskemaan ainoastaan yhtä keskeistä ja kansainvälisesti hyväksyttyä periaatetta. Koko tutkimuksen kantavana teemana on *kompetenssin-kompetenssi* -periaate ja sen soveltuminen eri tilanteisiin. Tutkimuksessa perehdytään kattavasti periaatteen ytimeen ja siihen, miten se ohjaa välimiesmenettelyä ja miten periaate mahdollistaa tehokkaan ja tasapuolisen välimieslainkäytön. Tutkimuksessa otetaan kuitenkin myös kantaa niihin kielteisiin näkökulmiin, joita periaatteesta voidaan esittää. Tutkimuksen keskeisenä teemana on kuitenkin suomalainen välimieskäytäntö ja erityisesti välimiesmenettelylain alainen välimieskäytäntö niin sanotussa *ad hoc* välimiesmenettelyssä, joka perustuu osapuolten väliseen sopimukseen.⁸ Tämän hetkisen lainsäädäntötilanteen hahmottamiseksi avataan kuitenkin myös lyhyesti *kompetenssin-kompetenssi* -periaatteenkin kannalta keskeistä välimiesmenettelylain uudistusta ja siihen liittyviä Suomen välimiesmenettelyssä pinnalla olevia teemoja.

Tutkimuksen ulkopuolelle on rajattu yllä mainittujen teemojen lisäksi myös niin sanottu institutionaalinen välimiesmenettely. Institutionaalisella välimiesmenettelyllä tarkoitetaan välimiesmenettelyä, jossa välimiesmenettelyyn sovelletaan jonkin pysyvän välimiesmenettelyinstituution sääntöjä. Institutionaalisessa välimiesmenettelyssä välimiesmenettelyinstituutti usein esimerkiksi nimeää välimiehet ja valvoo välimiesmenettelyn etenemistä sääntöjen mukaisesti. Välitysinstituutilla on myös keskeinen asema välimiesmenettelystä aiheutuneiden kulujen asettamisessa ja valvomisessa. Suomessa on vain yksi pysyvä välitysinstituutti, jona toimii Keskuskauppakamarin välimieslautakunta.⁹ Tutkimuksen teemaan liittyen on kuitenkin huomionarvoista, että Keskuskauppakamarin välimiesmenettelysäännöt on uudistettu vuonna 2013, jolloin säännöt päivitettiin vastaamaan uusimpia niistä suuntauksista, jotka ovat kansainvälisesti

⁸ Koulu 2008, s.11

⁹ Möller 1997, s. 4

hyväksytyjä modernissa välimiesmenettelyssä.¹⁰ Uusitut Keskuskauppakamarin välimiesmenettelysäännöt sisältävät myös säännöksiä liittyen *kompetenssin-kompetenssi* -periaatteeseen. Esimerkiksi sääntöjen artiklassa 32.2 säädetään, että väite välimiesten toimivallasta tulee esittää viimeistään vastauksen yhteydessä.¹¹

Tutkielmassa ei lisäksi myöskään pureuduta syvemmin niin kutsuttuun legaaliseen välimiesmenettelyyn. Legaalinen välimiesmenettely tarkoittaa sellaista välimiesmenettelyä, jossa asia saatetaan välimiesoikeuden ratkaistavaksi suoraan lakiin perustuen. Osakeyhtiölain (21.7.2006/624) 16 luvun 13 §:n mukainen välimiesten ratkaistavaksi määrätty yhtiön sulautumisen yhteydessä tapahtuva osakkeen lunastamien on esimerkki legaalista välimiesmenettelystä. Vaikka legaaliseen välimiesmenettelyyn sovelletaan välimiesmenettelylain yleisiä säännöksiä, legaalista välimiesmenettelyä ei voida pitää vastaavana välimieslainkäyttönä kuin *ad hoc* välimiesmenettelyä, sillä legaalissa välimiesmenettelyssä välimiesmenettely ei perustu osapuolten väliseen sopimukseen, joka on muutoin tavallisen välimiesmenettelyn perusta, vaan välimiesmenettelyn perustana on lain säännös.¹²

1.4 *Dispositio*

Tutkielman seuraavassa jaksossa, joka on tutkielman ensimmäinen pääluke, esitellään välimiesmenettelyä ja esitetään vastaus kysymykseen, mitä on välimiesmenettely. Vastausta pohjustetaan tutkimalla ja avaamalla välimiesmenettelyä aluksi yleisellä tasolla. Tämä käsittely tehdään niin lainsäädännöllisesti kuin myös numeroiden valossa, jotta lukijalla on mahdollisuus saada riittävät taustatiedot, joiden päälle myöhempien kappaleiden yksityiskohtaisempi tarkastelu rakentuu. Ensimmäisessä pääkappaleessa tehdään myös alustavaa vertailua suomalaisen välimiesmenettelyn ja kansainvälisen välimiesmenettelyn välillä, sekä tutustutetaan lukija välimiesmenettelyn kannalta keskeisiin periaatteisiin. Ensimmäisessä pääluvussa avataan lukijalle myös välimiesmenettelyn kansainvälisiä ominaispiirteitä. Välimiesmenettely on ominaispiirteiltään hyvin kansainvälistä, joka ilmenee esimerkiksi siinä, että välimiesmenettelyn saralla

¹⁰ Timonen 2017, s. 20

¹¹ Saarikivi 2017, s. 71.

¹² Möller 1997, s. 3. Huom. osakeyhtiölaki on muuttunut kirjan julkaisun jälkeen, ja lunastusmenettelyä koskeva pykälä on siirtynyt Möllerin kirjassaan viittaamasta 16 luvun 5 §:stä yllä viitattuun 16 luvun 13 §:ään.

on tehty laajaa kansainvälistä harmonisointia, josta hyvänä esimerkkinä on UNCITRAL mallilaki, jota käsitellään laajemmin toisessa pääluvussa.¹³

Kokonaisuudessaan ensimmäisen luvun tarkoituksena on tarjota lukijalle kuvaus välimiesmenettelystä ja sitä ohjaavasta lainsäädännöstä ja periaatteista. Kappaleessa esitellään lukijalle viitekehys, jonka puitteissa myöhempää analyysiä tehdään. Tämä mahdollistaa lukijalle kokonais kuvan ymmärtämisen ja sen hahmottamisen, miten *kompetenssin-kompetenssi* -periaate palvelee välimiesmenettelyn tarkoitusta, tai katsantokannasta riippuen ei palvele. Tutkimuksen lähestymisnäkökulman kannalta onkin keskeistä, että lukija tutustuu tutkielmaa lukiessaan jo aikaisessa vaiheessa siihen sääntelyyn, joka määrittää välimiesmenettelyä ja myöskin perehtyy erityisesti siihen, miten keskeisessä asemassa välimiesmenettelyä ohjaavat periaatteet ovat välimiesmenettelyssä käytännössä.

Toisessa pääluvussa pureudutaan syvemmin tämän tutkimuksen ydinsisältöön, eli *kompetenssin-kompetenssi* -periaatteeseen. Luvun aluksi pureudutaan kysymykseen siitä, mikä on *kompetenssin-kompetenssi* -periaate ja miten se on alun perin kehittynyt osaksi välimiesmenettelyä. Periaatetta verrataan myös muihin ensimmäisessä luvussa esiteltyihin välimiesmenettelyä ohjaaviin periaatteisiin ja tutkitaan, miten *kompetenssin-kompetenssi* -periaate linkittyy esimerkiksi välimiesmenettelyä ohjaaviin tehokkuus- ja lopullisuusperiaatteisiin. Lisäksi luvussa tarkastellaan, millainen asema *kompetenssin-kompetenssi* -periaatteella on kansainvälisessä välimiesmenettelyssä ja minkälaista huomiota ja keskustelua periaate on herättänyt kansainvälisesti. Luvussa esitellään tämän lisäksi myös sitä kiritiikkiä, jota *kompetenssin-kompetenssi* -periaatetta kohtaan on esitetty. Esimerkiksi kritiikkiä on annettu siitä, että periaatteen suora soveltaminen saattaa aiheuttaa ristiriitoja välimiesten intressien suhteen, kun otetaan huomioon, että välimiehet saavat tuntuvia palkkioita välimiehenä toimimisesta.

Kolmannessa pääluvussa otetaan lähempään tarkasteluun UNCITRAL mallilaki. Mallilain tarkempi käsittely tässä pääluvussa on mielekäästä siitä johtuen, että *kompetenssin-kompetenssi* -periaatteen puuttuminen välimiesmenettelylaista poikkeaa selvästi kyseisestä laajasti tunnustetusta mallilaista. Tämän tutkimuksen teeman ja lähestymiskulman takia on keskeistä, että osoitetaan selvästi mikä mallilaki on ja miten se on rakentunut ja vuosien saatossa kehittynyt

¹³ Koulu 2008, s. 2.

edelleen kansainvälisen yhteistyön kautta. Suomessa on esitetty laajasti puheenvuoroja, jotka kannattavat välimiesmenettelylain uudistamista vastaamaan mallilakia.¹⁴ Tämän vuoksi onkin erittäin tärkeää tutkimuksen kannalta selvittää, mikä mallilaki on ja miten siinä on tulkittu *kompetenssin-kompetenssi* -periaatetta.

Neljännessä pääluvussa tutkitaan, miten *kompetenssin-kompetenssi* -periaatetta voidaan soveltaa Suomessa välimiesmenettelylain alaisissa välimiesmenettelyissä vai onko periaatteen soveltaminen ylipäättään mahdollista. Huomiota kiinnitetään erityisesti siihen, millaiset mahdollisuudet välimiehillä on omaa toimivaltaansa koskevien kysymysten ratkaisemiseen. Lisäksi tarkastellaan erityisesti myös sitä, mikä vaikutus menettelyyn on sillä, että välimiehet eivät lopullisesti voi ratkaista toimivaltaansa liittyviä kysymyksiä vaan osapuolten on vielä välimiesmenettelyn päättymisen jälkeen tai sen aikana mahdollista nostaa toimivaltakysymykset esiin. Välimiesten toimivaltaa koskevia kanteita voidaan nostaa välimiesmenettelyn ollessa vireillä myös yleisissä tuomioistuimissa. Kappaleessa tarkastellaan, mitä tämä tarkoittaa välimiesmenettelyn tehokkuusnäkökulmasta. Tukea tähän harkintaan haetaan myös oikeudenkäymiskaaren säädöksistä koskien prosessin taloudellisuutta. Yllä mainittujen asioiden ohella luvussa otetaan myös kantaa siihen, miten välitystuomiota vastaan voidaan nostaa moitekanteita, ja millä perusteilla niitä voidaan nostaa.

Viidennessä pääluvussa on tarkoituksena löytää vastaus siihen, tarvitaanko Suomeen uusi välimiesmenettelylaki, jossa *kompetenssin-kompetenssi* -periaate vahvistetaan. Mitä tarkoittaisi se, että Suomessa olisi välimiesmenettelylaki, joka hyväksyy *kompetenssin-kompetenssi* -periaatteen – olisiko siitä hyötyä vai haittaa vai molempia? Tässä luvussa otetaan myös kantaa siihen, parantaisiko mallilain mukainen välimiesmenettelylaki Suomen kilpailukykyä kansainvälisillä välimiesmenettelymarkkinoilla. Luvussa kootaan kaikki tutkimuksessa tehdyt havainnot ja annetaan selkeitä suuntaviivoja siihen, pitäisikö Suomeen säätää uusi välimiesmenettelylaki ja jos näin on tulisiko sen vastata mallilakia vai ei. Erityisesti otetaan kantaa siihen, mikä on *kompetenssin-kompetenssi* -periaatteen rooli uudistuvassa välimiesmenettelylainsäädännössä.

Kuudennessa luvussa vedetään yhteen tutkimuksen keskeiset teemat ja edellisissä kappaleissa tehdyt havainnot. Lisäksi esitetään johtopäätökset ja avataan tutkimuskysymyksen herättämiä ajatuksia.

¹⁴ Järvinen – Bygglin – Heikkinen ym. 2018, s. 66.

1.5 Metodit

Tämä tutkimus on pääsääntöisesti oikeusdogmaattinen, eli lainopillinen. Tutkimuksessa pyritään vastaamaan tutkimuskysymykseen tutkimalla voimassa olevaa lainsäädäntöä ja systematisoimalla voimassa olevia oikeusnormeja. Tehtävänä on tällöin selvittää mitä voimassa oleva normisto määrää ja ottaa kantaa siihen, miten voimassa olevaa lainsäädäntöä tulisi tulkita.¹⁵ Tähän tutkimukseen lainopillinen lähestymistapa sopii, sillä lainopin on tarkoitus esittää kahdenlaisia väitteitä: ensinnäkin ottamalla kantaa siihen, mitkä oikeusnormit kuuluvat voimassa olevaan oikeuteen, ja toiseksi ottamalla kantaa siihen, miten näitä voimassa olevia normeja tulisi tulkita.

Tutkimuksessa tehdään myös lainopin näkökulmasta vertailua kansainväliseen välimiesmenettelyyn. Tutkimuksessa ei kuitenkaan ole kyse suoranaisestä vertailevasta oikeustieteestä, sillä vertaileva lähestyminen koskee pääsääntöisesti sen tulkintaa, mikä on voimassa oleva kansainvälinen käytäntö, eikä vertailua tehdä sen takia, että vertailtasiin voimassa olevaa suomalaista lainsäädäntöä kansainväliseen. Siinä missä tätä vertailua tehdään, on enemmän kyse taustoittamisesta ja keskustelupohjan luomisesta sekä tulkintakannanottojen perustelemisesta lainopillisesti kuin suoranaisesti vertailevasta oikeustieteestä.¹⁶

Tutkimuksessa ja erityisesti sen loppupuolella, sen jälkeen, kun oikeustilaa on systematisoitu ja tarkasteltu sitä mitä normisto määrää ja miten voimassa olevia normeja tulkitaan. Sovelletaan tutkimuksessa myös oikeustaloustieteellistä tutkimusmenetelmää. Tavoitteena on analysoida sitä miten oikeudelliset ja lainsäädännölliset ratkaisut ohjaavat eritoimijoiden käyttäytymistä ja minkälaista painoarvoa tulisi antaa puhtaan taloudellisille kysymyksille. Lähtökohtana on analysoida miten lainsäädäntö vaikuttaa käyttäytymiseen. Tässä osassa tutkimusta sovelletaan lainopillisen tutkimuksen rinnalla positiivista oikeustaloustiedettä.¹⁷

Tämän tutkimuksen teoreettisena lähdepohjana toimii välimiesmenettelylakia koskevat perusteokset kuten Möllerin välimiesmenettelyn perusteet, kansainvälisesti *kompetenssin-kompetenssi* -periaatteen ja erimaiden käytäntöjen osalta tukeudutaan esimerkiksi Bornen välimiesmenettelyä käsitteleviin teoksiin. Analyysin osalta tutkimuksessa käytetään myös paljon

¹⁵ Hirvonen 2011, s. 22.

¹⁶ Hirvonen 2011, s. 39.

¹⁷ Määttä 2016, s. 31-

aiheesta kirjoitettuja artikkeleja sekä oikeusministeriölle välimiesmenettelyn uudistamiseen liittyen annettuja lausuntoja.

2 MITÄ ON VÄLIMIESMENETTELY

2.1 Välimiesmenettely riidanratkaisumenetelmänä

Välimiesmenettelyn pohjana on sopimusvapaus. Koska henkilöt voivat sopia yksityisoikeudellista asioistaan, tulee heillä myös olla oikeus sopia siitä, miten näistä sopimuksista aiheutuvat riidat ratkaistaan. Tätä sopimusta tai yleisemmin osaa sopimuksesta kutsutaan *välityssopimukseksi*, kun sopimuksen ainoana tarkoituksena on sopia siitä, että riita ratkaistaan välimiesmenettelyssä tai *välityslausekkeeksi*, kun sopimuksen osaksi otetussa lausekkeessa on kysymys siitä, että mahdolliset tulevat riitaisuudet ratkaistaan välimiesmenettelyssä.¹⁸

Sopimus siitä, että asia saatetaan välimiesten ratkaistavaksi, voidaan tehdä joko ennen kun osapuolten välillä on ilmennyt erimielisyyksiä tai toinen vaihtoehto on sopia riidan ollessa jo käsillä, että asia ratkaistaan välimiesmenettelyssä.¹⁹ Onkin tavallista varsinkin liike-elämässä, että osapuolet sopivat pääsopimuksessa, että kaikki sopimuksesta aiheutuvat riidat ratkaistaan välimiesmenettelyssä.²⁰

Suomen nykyinen välimiesmenettelylaki on vuodelta 1992. Välimiesmenettelylaki on siten suhteellisen vanhaa lainsäädäntöä. Savola toteaaakin välimiesmenettelylakiin verraten, että esimerkiksi oikeudenkäymiskaaren oikeudenkäyntiä koskevia säännöksiä on uudistettu vuoden 1992 jälkeen yli 30 kertaa, kun taas välimiesmenettelylaki on pysynyt käytännössä ennallaan.²¹ Tämä antaa osaltaan osviittaa siitä, että uudistamistarve on varsin ajankohtainen, kun otetaan huomioon viimeisen vajaan 30 vuoden aikana tapahtuneet merkittävän muutoksen lainsäädäntökentässä esimerkiksi Euroopan unionin jäsenyyden ja liike-elämän globalisoitumisen seurauksena.

Välimiesmenettelylakia sovelletaan Suomessa Suomen lain alaisuudessa käytäviin niin sanottuihin *ad hoc*-välimiesmenettelyihin, joilla tarkoitetaan välimiesmenettelyä, joka toimitetaan ilman välitysinstituution erityistä myötävaikutusta.²² Osapuolet voivat yllä mainituin tavoin päättää erillisellä sopimuksella tai sopimukseen otettavalla välityslausekkeella, että kaikki heidän välisensä riidat ratkaistaan tuomioistuinkäsittelyn sijasta välimiesmenettelyssä.

¹⁸ Möller 1997, s. 2.

¹⁹ VML 2 §.

²⁰ Möller 1997, s. 14.

²¹ Savola 2017, s. 501.

²² Ovaska, s. 22.

Välimiesmenettelyssä voidaan lähtökohtaisesti ratkaista kaikki yksityisoikeudelliset riidat²³ poissulkien eräät erityistyyppiset riidat, joista on laissa suoraan säädetty, että riidanratkaisusta ei voi pätevästi sopia osapuolten kesken. Tästä erikseen välimiesmenettelyn poissulkevasta lainsäädännöstä voidaan esimerkinomaisesti mainita kuluttajansuojalakiin sisältyvä säädos, jonka mukaan osapuolet, eivät voi ennen riidan syntymistä sopia, että riita ratkaistaan välimiesmenettelyssä.²⁴

Osapuolten väliseen sopimusvapauteen välimiesmenettelyssä sisältyy myös se, että osapuolet voivat sopia välimiehien ominaisuuksista ja tietyissä tapauksissa välimiesten henkilöllisyydestä. Ominaisuuksilla tarkoitetaan esimerkiksi välimiesten lukumäärää ja heille asetettavia kelpoisuusvaatimuksia.²⁵ Välimiehen henkilöstä sopiminen konkretisoituu yleisimmin yksittäisten riitojen välityssopimuksessa, kun taas välityslausekkeessa on tyypillisempää pitää välimiehen kuvaus yleisemmällä tasolla, kun konkreettista riitaa tai varsinkaan riitelyn ajankohtaa ei ole vielä tiedossa. Osapuolten mahdollisuus itse valita välimiehet käsillä olevassa riitatilanteessa mahdollistaa sen, että välimieheksi voidaan valita henkilöitä, joilla on erityisosaamista riidanalaisen asian tiimoilta.

Välimiesmenettelyn sopimusvapautta ilmentää osaltaan myös se, että osapuolet eivät ole sidottuja samalla tavalla menettelyä koskeviin sääntöihin, kun mitä he olisivat yleisissä tuomioistuimissa käytävässä riitaoikeudenkäynnissä. Osapuolet voivat esimerkiksi sopia minkä maan lakia sovelletaan, ja tuleeko kyseisen jurisdiktion lakien lisäksi sovellettavaksi joitakin muita kansainvälisiä periaatteita.²⁶ Tämä mahdollistaa sen, että välimiesmenettelyssä otetaan joustavasti ja tuomioistuinprosessia paremmin huomioon myös riitakysymysten erityisominaisuudet, kuten esimerkiksi kansainvälisen kaupan erityispiirteet.

Välimiesmenettelyssä ei myöskään sovelleta tuomioistuin prosessin tavoin ehdottomia preklusiosääntöjä, joiden mukaan osapuoli ei enää voi vedota uuteen seikkaan tai todisteeseen valmistelun jälkeen ilman erityistä syytä. Välimiesmenettelyssä uuteen seikkaan on mahdollista vedota, mikäli uuteen seikkaan vetoaminen ei aiheuta kohtuutonta viivästystä

²³ VML 2 §.

²⁴ KSL 12 luvun 1d §.

²⁵ Möller 1997, s. 42.

²⁶ Saarikivi 2017, s. 68. Kansainvälisistä periaatteista esimerkkinä toimivat kansainväliseen kauppaan soveltuvat UNIDROIT-periaatteet.

välimiesmenettelyn kulkuun. Tämä käy, ilmi kun verrataan välimiesmenettelylain 25 §:n 2 momenttia oikeudenkäymiskaaren 6 luvun 9 §:ään.²⁷

Välimiesmenettelyn etuihin kuuluu myös se, että se on luonteeltaan hyvin yksityistä, mistä kertoo se, ettei välimiesmenettelyyn sovellu miltään osin tuomioistuinkäytännön yleinen periaate prosessin julkisuudesta. Tästä on erityisesti etua monille liike-elämän toimijoille, joilla tavoitteena voi olla, ettei julkisuuteen paljastu tietoa riidan olemassaolosta, puhumattakaan liike- tai ammattisalaisuuksista.²⁸ Toinen hyvin keskeinen tekijä välimiesmenettelyn houkuttelevuudessa on sen joutisuus. Perinteiseen tuomioistuinprosessiin verrattuna välimiesmenettely on nopea tapa riitaisuuksien ratkaisemiseen, sillä toisin kuin yleisissä tuomioistuimissa, valitusasteita ei ole, ja riita ratkaistaan yhdessä menettelyssä ilman valitusoikeutta.²⁹ Nämä seikat ovat monien muiden syiden rinnalla varmasti yksiä keskeisimmistä syistä, joiden perusteella monet yritykset valitsevat välimiesmenettelyn riidanratkaisukeinoksi.

Välimiesmenettelyllä on myös keskeinen kilpailuetu ja siten myös vahva ja syrjäyttämätön asema ratkaistaessa sellaisia riitoja, joissa on kansainvälinen ulottuvuus. Tämä johtuu siitä, että Suomessa annetut välitystuomiot tunnustetaan ja pannaan laajasti täytäntöön myös muissa maissa kuin Suomessa. Peruste suomalaisen välitystuomion tunnustamiselle ja toimeenpanolle myös Suomen ulkopuolella, on Suomen vuonna 1962 ratifioima ulkomaisten välitystuomioiden tunnustamista ja täytäntöönpanoa koskeva New Yorkin konventio (1958). New Yorkin konvention perusteella Suomessa annettu välitystuomio on ulosottokelpoinen kaikissa 159 konvention ratifioineessa maassa.³⁰

Yllä esitetyt välimiesmenettelyn edut ovatkin varmasti osa syytä siihen miksi, välimiesmenettelyä käytetään erityisen paljon elinkeinoelämän riitujen ratkaisussa. Erityisesti suurten ja

²⁷ VML 25 § 2mom. ”Asianosainen saa välimiesmenettelyn aikana muuttaa tai täydentää vaatimuksiaan ja niiden perusteita samoin kuin nostaa vastakanteen tai vaatia kuittausta, jollei asian ratkaiseminen tällaisen toimen johdosta kohtuuttomasti viivästy.” OK 6:9 ”Asianosainen ei saa asiassa, jossa sovinto on sallittu, pääkäsitteilyssä vedota sellaiseen seikkaan, johon hän ei ole vedonnut valmistelussa, ellei asianosainen saata todennäköiseksi, että hänen menettelynsä johtuu pätevistä syistä.”

²⁸ Möller 1997, s. 8. Ks. Koulu 2008, s. 23. Koulu lausuu, että yksityisyys on haastavaa välimiesmenettelyn tutkimisen osalta, sillä luotettavaa tietoa välimiesmenettelyiden olemassa olostai niiden sisällöstä ei aina ole saatavilla, jolloin riskinä on, että yleiseksi periaatteeksi tai käytännöksi luonnehditaan jotain toimintaa joka ei välttämättä ole yleistä käytäntöä.

²⁹ Tutkielmassa palataan myöhemmin ongelmakohtiin, joita liittyy välitystuomion kumoamis- ja mitättömyyskan-teisiin, jotka ovat tietyissä erityistilanteissa mahdollisia, ja viivyttävät mahdollisesti merkittävästi välitystuomion täytäntöönpanoa.

³⁰ Mettälä – Kurkela 2019, s. 36.

keskisuurten yritysten välisissä riidoissa välityslausekkeet ovat käytännössä osa vakiosopimus-pohjaa, jolla suurin osa yritysten sopimuksista laaditaan. Tämän takia riidat, joita ratkaistaan välimiesmenettelyssä ovat usein taloudelliselta intressiltään suuria, ja riidan alaiset asiat monimutkaisia ja laajoja.³¹

Vaikka välimiesmenettelyllä, kuten edellä ja myös myöhemmin tämän tutkimuksen aikana osoitetaan, on kieltämättä etunsa varsinkin elinkeinoelämän riitojen ratkaisussa, on välimiesmenettelyä kohtaan kuitenkin myös esitetty kritiikkiä. Ensinnäkin on todettava, että välimiesmenettely ei ole kaikista tavallisista riidanratkaisukeinoista. Suomessa ratkaistaan vuosittain noin 120-150 riita-asiaa välimiesmenettelyssä. Tämä on varsin pieni määrä verrattuna noin 4 000 laajaan riita-asiaan, jotka ratkaistaan vuosittain yleisissä tuomioistuimissa.³²

Välimiesmenettelyä on perinteisesti pidetty erittäin kalliina riidanratkaisumuotona. Perusteena tälle on se, että välimiesmenettely on täysin sen osapuolten rahoittamaa riidanratkaisua toisin kuin riidanratkaisuprosessiin ryhtyminen yleisissä tuomioistuimissa. Välimiesmenettelyssä osapuolet vastaavat esimerkiksi välimiesten palkkioista ja toisen osapuolen kustannuksista.³³ Korkeat kustannukset ovatkin yksi asia, josta välimiesmenettelyä on kritisoitu. Tähän liittyen on esitetty puheenvuoroja, joissa välimiesmenettelyä on kutsuttu elitistiseksi riidanratkaisumuodoksi. Toisaalta Helsingin yliopiston Conflict Management Institutin tekemän välitystuomioita kartoittaneen tutkimuksen perustella välimiesten palkkiot osoittautuivat normaaliksi mallillisiksi.³⁴ Tässä yhteydessä on myös syytä huomioda jo yllä mainittu ero välimiesmenettelyn ja yleisessä tuomioistuimessa käydyn prosessin välillä. Välimiesmenettelyn kustannuksia arvioidessa on keskeistä ottaa huomioon, että välimiesmenettely on vain yksiportainen menettely, kun taas yleisessä tuomioistuimessa riidanratkaisun kuluja aiheutuu kolmessa eri oikeusasteessa.

³¹ Möller 1997, s. 6. Ks. kuitenkin alaviitteessä 26 viitattu Koulun kirjoitus. Siinä keskeistä on erityisesti sivulla 17 esiintyvä alaviite, jossa kiinnitetään huomiota siihen, että suoritetussa haastattelututkimuksessa on osoitettu, että alle kaksi kolmasosaa tutkimukseen osallistuneista yrityksistä vaati välityslauseketta sopimuksiinsa.

³² Koulun 2008, s. 13.

³³ Kovanen 2017, s. 105.

³⁴ Koulun – Sisula-Tulokas – Tepora 2007, s. 14. Ristiriitaista välimiesmenettelyn kustannuksiin kohdistuvassa kritiikissä on, että käytännössä välimiesmenettely keventää juttupainetta yleisissä tuomioistuimissa, siirtämällä monimutkaisia ja tuomioistuihin heikosti soveltuvia asioita ratkaistavaksi välimiesmenettelyyn, jonka kustannukset kantavat osapuolet, eivätkä veronmaksajat.

Kirjallisuudessa esitettyjä muita puutteita ja heikkouksia ovat esimerkiksi puutteellinen oikeusvarmuus, välimiesten potentiaalinen puolueellisuus ja asianosaisten epätasa-arvoinen asema.³⁵ Myös välimiesmenettelyn yksityisyydestä voidaan esittää kysymyksiä. Välimiesmenettely ei välttämättä ole niin yksityistä, kun mitä osapuolet tai osapuoli toivoisi, jos toinen osapuoli joutuu turvautumaan tai kokee järkeväksi turvautua yleisten tuomioistuinten tukeen.³⁶

2.2 Välimiesmenettely prosessina

Tässä kappaleessa kuvataan tiivistetysti Suomessa tapahtuvaa *ad hoc* välimiesmenettelyprosessia, kun sovellettava *lex arbitri*³⁷ on välimiesmenettelylaki.

Kuten yllä on esitetty, välimiesmenettelyn lähtökohtana on osapuolten välinen välityssopimus, jossa osapuolet ovat pätevästi sopineet, että asia tulee ratkaista välimiesmenettelyssä. Tämän jälkeen asiaa ei voi välimiesmenettelylain 5 §:n perusteella saattaa yleisen tuomioistuimen käsiteltäväksi. Välityssopimuksen olemassaolo ei kuitenkaan ole ehdoton prosessieste yleisessä tuomioistuimessa, vaan toisen osapuolen tulee esittää tästä väite valmistelun yhteydessä – tuomioistuin ei viranpuolesta tutki ovatko osapuolet sopineet riidanratkaisemisesta välimiesmenettelyssä.³⁸

Välimiesmenettely tulee välimiesmenettelylain 21 §:n³⁹ mukaan vireille, kun vastapuoli saa 12 §:n 1 mom.⁴⁰ mukaisen ilmoituksen riidan jättämisestä välimiesten ratkaistavaksi. Kantajan on jätettävä vastaajalle ilmoitus kirjallisesti, ja ilmoituksessa on viitattava välityssopimukseen. Ilmoituksessa on myös mainittava se riitakysymys, joka jätetään välimiesten ratkaistavaksi, mikäli kyseinen riitakysymys ei ilmene suoraan välityssopimuksesta. Riitakysymys voi ilmetä välityssopimuksesta esimerkiksi tilanteessa, jossa välityssopimus on tehty osapuolten jo olemassa olevaa erimielisyyttä silmällä pitäen.

³⁵ Tirkkonen 1943, s. 14-15.

³⁶ Saarikivi 2017, s. 84.

³⁷ *Lex arbitri*-käsitteellä tarkoitetaan välimiesmenettelyyn sovellettavaa prosessilainsäädäntöä, eli sitä lainsäädäntöä, joka sääntelee itse prosessia – tätä voi esimerkiksi verrata Suomessa yleisissä tuomioistuimissa riita-asioiden käsittelyyn sovellettavaan oikeudenkäymiskaareen.

³⁸ Kurkela 1996, s. 28.

³⁹ ”Välimiesmenettely tulee vireille, kun asianosainen on saanut 12 §:n 1 momentissa tarkoitetun ilmoituksen.”

⁴⁰ ”Asianosaisen, joka tahtoo jättää riidan välimiesten ratkaistavaksi, on ilmoitettava siitä vastapuolelleen kirjallisesti. Ilmoituksessa on viitattava välityssopimukseen ja on siinä mainittava riitakysymys, joka aiotaan jättää välimiesten ratkaistavaksi, jollei se ilmene välityssopimuksesta.”

Kuten aikaisemmin on todettu osapuolet päättävät välimiesmenettelylain mukaan itse välimiehistä. Välimiesmenettelylaissa on kuitenkin välimiehiä koskeva yleissäännös, josta voidaan sopia toisin. Välimiesmenettelylain 7 §:n⁴¹ mukaan välimiehiä on kolme, jollei osapuolet erikseen määrää muusta. Mikäli sovelletaan välimiesmenettelylain 7 §:n perusolettamaa, kumpikin osapuoli valitsee lain 13 §:n⁴² mukaan yhden välimiehen ja valitut välimiehet valitsevat kolmannen välimiehen toimimaan puheenjohtajana. On kuitenkin tavallista, että osapuolet sopivat siitä, että välimiehiä on ainoastaan yksi.⁴³

Välimiesmenettelylaissa on otettu huomioon tilanne, etteivät osapuolet pääse sopimukseen ainoan välimiehen henkilöstä, eivätkä he ole sopineet, että esimerkiksi Keskuskauppakamari nimeää välimiehen, joka on tavallista *ad hoc*-menettelyssä. Tässä tapauksessa, kun on kulunut 30 päivää 12 §:ssä tarkoitetusta ilmoituksesta, voi toinen osapuoli pyytää välimiesmenettelylain 16 §:n⁴⁴ mukaan tuomioistuinta määräämään välimiehen.⁴⁵

Välimiesmenettelylaissa ei aseteta vaatimuksia välimiesten osaamiselle tai koulutukselle, ja ainoana rajoitteena on lain 7 §:n 1 mom.⁴⁶ mukaan, että välimiehenä ei voi toimia alaikäinen henkilö tai henkilö, joka on konkurssissa tai jonka toimintakelpoisuutta on rajoitettu. Siitä huolimatta, että laki ei aseta vaatimuksia liittyen välimiehen henkilöön, on tavallista, että välimiehenä toimii riidan aiheena olevaan asiaan erikoistunut juristi. Välimiehinä toimii myös yleisten tuomioistuinten tuomareita. Esimerkiksi korkeimman oikeuden tuomarit toimivat vapaa-aikanaan usein välimiehinä.⁴⁷

Kuten aikaisemmin todettiin, välimiesmenettelylaki ei aseta yksityiskohtaisia sääntöjä välimiesmenettelyn kululle. Asetetut harvat säädökset ovat nekin tahdonvaltaisia. Riita-asian käsittelyä koskevat oikeudenkäymiskaaren säännökset eivät suoranaisesti koske välimiesmenettelyä,

⁴¹ ”Välimiehiä tulee olla kolme, jolleivät asianosaiset ole muuta määränneet.”

⁴² ”Jos välimiehiä tulee olla useampia kuin yksi, mutta asianosaiset eivät ole sopineet välimiehistä eikä siitä, miten välimiehet on nimettävä, kumpikin asianosainen nimeää yhtä monta välimiestä. Näin nimettyjen välimiesten on valittava lisäksi yksi välimies toimimaan puheenjohtajana, jolleivät asianosaiset ole määränneet, että riita on heidän nimeämiensä välimiesten ratkaistava.”

⁴³ Möller 1997, s. 39 Möllerin mukaan yhtenä syynä siihen, että osapuolet valitsevat ainoastaan yhden välimiehen on se, että osapuolet maksavat välimiesten palkkiot, jotka voivat kasvaa suuriksi.

⁴⁴ ”Jos riita on yhden välimiehen ratkaistava mutta asianosaiset eivät ole päässeet sopimukseen välimiehestä 30 päivän kuluessa siitä, kun asianosainen on saanut toiselta asianosaiselta 12 §:n 1 momentissa tarkoitetun ilmoituksen, voi asianosainen pyytää tuomioistuinta määräämään välimiehen.”

⁴⁵ Möller 1997, s. 41.

⁴⁶ ”Jos asianosaiset eivät ole määränneet toisin, välimiehenä saa olla jokainen täysi-ikäinen henkilö, joka ei ole konkurssissa ja jonka toimintakelpoisuutta ei ole rajoitettu.”

⁴⁷ Ovaska 2007, s. 103.

vaikka useat säännöksistä ovat sovellettavissa välimiesmenettelyyn.⁴⁸ Vaikka osapuolilla on valta sopia käsittelyjärjestyksestä, välimiesmenettelylaissa on kuitenkin pakottavia säännöksiä koskien osapuolten oikeutta ajaa asiaansa sekä koskien osapuolten tasavertaista kohtelua. Näitä käsitellään tarkemmin kappaleessa 2.3.⁴⁹

Välimiesmenettelylain 36 §:n mukaan välitystuomio on laadittava kirjallisesti. Välitystuomion tulee lain 31 §:n mukaan perustua lakiin, jonka osapuolet ovat sopineet sovellettavaksi. Osapuolet ovat myös voineet sopia, että tuomio perustetaan siihen, jonka välimiehet katsovat kohtuulliseksi.⁵⁰ Tämä oikeus sivuuttaa materiaalisen lain säädökset siinä tapauksessa, että lain soveltaminen johtaisi kohtuuttomaan lopputulokseen. Tämä ilmentää selvästi osapuolten sopimusvapautta, joka on yksi välimiesmenettelyn peruseriaatteista.

Vaikka laissa ei niin ole nimenomaisesti määrätty, on tavallista, että välitystuomiossa mainitaan välityslauseke ja se, miten välimiehet on nimetty. Välitystuomioon tuodaan myös yleensä osapuolten väitteet ja se, miten osapuolia on kuultu välimiesmenettelyn aikana. Välimiesmenettelylaki ei myöskään vaadi, että välimiehet perustelevat välitystuomiota, mutta tuomion perusteleminen on kuitenkin yleinen käytäntö välimiesmenettelyssä.⁵¹ Välitystuomioiden perusteleminen, ja erityisesti se, että välitystuomiossa tuodaan esille, miten osapuolille on varattu mahdollisuus tulla kuulluksi on käytännössä erityisen tärkeää siksi, että jälkikäteen voidaan todentaa, että osapuolia on kohdeltu tasapuolisesti ja molemmille asianosaisille on varattu mahdollisuus ajaa asiaansa.

2.3 Välimiesmenettelyn keskeiset periaatteet ja käsitteet

2.3.1 Kontradiktorinen periaate

Kuten yllä mainittiin, välimiesmenettelyssä tulee noudattaa joitain ehdottomia prosessisäännöksiä. Yksi näistä on niin kutsuttu *kontradiktorinen periaate*. Välimiesmenettelylain 22 §:n⁵² mukaan välimiesten tulee varata osapuolille tarpeellinen tilaisuus ajaa asiaansa. Pykälän tarkoituksena on varmistaa, että molemmat osapuolet saavat esittää omat vaatimuksensa ja perustella

⁴⁸ Gutorom 2005, s. 12.

⁴⁹ Möller 1997, s. 52.

⁵⁰ Mikkola – Puhakka 2002, s. 90.

⁵¹ Möller 1997, s. 74.

⁵² ”Välimiesten on varattava asianosaisille tarpeellinen tilaisuus ajaa asiaansa.”

vaatimuksiaan. Periaatteeseen sisältyy myös se, että osapuolille varataan mahdollisuus lausua vastapuolen esittämien väitteiden johdosta.⁵³ Tämä ehdoton periaate perustaa osapuolille myös *vaatimistaakan*. Se tarkoittaa toisaalta sitä, että asianosaisen tulee esittää asiassa vaatimuksensa, joiden pohjalta välimiehet voivat tuomita jotain asianosaiselle. Toisaalta taas *vaatimistaakka* myös rajoittaa välimiesten toimintaa, eli välimiehet eivät voi tuomita asianosaiselle sellaista, mitä tämä ei ole vaatinut.⁵⁴

Kontradiktorisesta periaatteesta johtuu myös se, etteivät välimiehet saa perustaa tuomiotaan sellaiseen seikkaan, johon asianosainen ei ole vedonnut käsittelyn aikana. Tätä kutsutaan *väittämistaakaksi*. *Väittämistaakan* piiriin kuuluvat ehdottomasti *oikeustosisemat* eli tapausta koskevat konkreettiset faktat.⁵⁵

Välimiesmenettelyn puitteissa on käyty keskustelua siitä, ulottuuko *väittämistaakka* myös oikeudellisiin seikkoihin, eli voiko välimiesoikeus perustaa tuomiotaan oikeudellisiin seikkoihin, joita ei ole esitetty välimiesmenettelyn aikana. Möllerin tulkinnan mukaan välitystuomioistuin ei voi perustaa tuomiotaan oikeudellisiin seikkoihin, joihin ei ole vedottu menettelyn aikana. Hän väittää niin siitä huolimatta, että välimiesmenettelyssäkin vallitsee *iura novit curia* -periaate.⁵⁶ Möller perustelee kantaansa sillä, että tässä tapauksessa rikottaisiin *kontradiktorista periaatetta* koska vastapuoli ei ole voinut lausua näistä seikoista.⁵⁷ Virolaisen näkemyksen mukaan ja sen keskustelun pohjalta, jota KKO:n ratkaisu 2008:77 nosti esille, välitystuomio voidaan perustaa oikeudellisiin seikkoihin, jotka eivät ole tulleet esille menettelyn aikana. Virolainen perustaa argumenttinsa siihen, että välimiesmenettelyssä tulisi soveltaa *iura novit curia* -periaatetta.⁵⁸

Oma näkemykseni on, että välimiesmenettelyn etuna on juuri se, että välimiehiksi voidaan valita henkilöitä, joilla on erityistä osaamista riidan aiheena olevalta juridiikan alalta. Mikäli rajoitetaan välimiesten mahdollisuuksia ottaa huomioon juridisia seikkoja, jotka ovat asian ratkaisemisen kannalta keskeisiä, viedään pohjaa siltä, miksi ylipäätään käytetään

⁵³ Möller 1997, s. 52.

⁵⁴ Ibid.

⁵⁵ Virolainen 2007, s. 571.

⁵⁶ *Jura novit curia* -periaatteen mukaan ”*tuomioistuimien tuntee lain*”. Tuomioistuimen on siten tunnettava asian ratkaisussa keskeiset oikeusohjeet ja sovellettava niitä omasta aloitteestaan ilman erillistä pyyntöä. Asianosaisilla ei ole näyttötaakkaa siitä, mitä laissa säädetään, mutta toisaalta kontradiktorisen periaatteen nojalla heille on varattava tilaisuus lausua kantansa myös lain soveltamista koskevista kysymyksistä. Ks. lisää Jokela, s. 174.

⁵⁷ Möller 1997, s. 52.

⁵⁸ Virolainen 2007, s. 566-568.

välimiesmenettelyä. Tämän kannan puolesta puhuu myös se, että osapuolten asiamiesten asiantuntemukseen on luotettava siinä määrin, että voidaan ajatella, että he tuovat esille ne asian ratkaisemisen kannalta keskeiset oikeudelliset argumentit.

2.3.2 Välimiesten prosessinjohto

Välimiesmenettelyn tasapuolisuuden vaatimusta kuvastaa välimiesten prosessinjohtovelvollisuus. Välimiesmenettelylain 27 §:n 1 mom.⁵⁹ mukaan välimiesten tulee edistää riidan asianmukaista ja joutuisaa selvittämistä. Möller kuitenkin huomauttaa, että prosessinjohdon kannalta on tämän lisäksi ensiarvoisen tärkeää, mitä osapuolet ovat siitä keskenään sopineet. Osapuolet voivat myös sopia, että välimiehillä on vielä oikeudenkäymiskaassa tuomarille asetettuja velvollisuuksia laajemmat prosessinjohtovelvollisuudet.⁶⁰

Yleisissä tuomioistuimissa tuomarin tulee epäselvissä tapauksissa käyttää prosessinjohto-oikeutensa kuuluvaa kyselyoikeutta sen selvittämiseksi, mitkä ovat asianosaisen vaatimukset ja perusteet näille vaatimuksille. Kyselyoikeuteen sisältyvä ongelma on se, että tuomari ei saa johtaa prosessia niin, että siitä olisi etua toiselle osapuolelle. Toisin sanoen tuomari ei saa auttaa toista osapuolta esittämään niitä argumentteja, jotka edesauttaisivat asian ratkaisemista hänen edukseen.

Vastaava osapuolten tasavertaiseen kohteluun liittyvä problematiikka koskee myös välimiesten harjoittamaa prosessinjohtoa. Erona on kuitenkin se, että välimiesten asema prosessinjohdossa on välillä epäselvä, kun taas yleisessä tuomioistuimessa toteutettavassa oikeudenkäynnissä tilanne on selvempi. Möller sanookin, että siinä tapauksessa, että osapuolet eivät ole sopineet mitään prosessinjohdosta, tulisi välimiesten tiedustella osapuolilta minkälaista prosessinjohtoa he toivovat välimiehiltä. Tämä on Möllerin mukaan erityisen tärkeää, jos osapuolet ovat eri valtioista.⁶¹ Välimiesmenettelyissä tällainen tilanne on käsillä todella usein, kun elinkeinoelämässä toimitaan globaalissa ympäristössä.

⁵⁹ ”Välimiesten tulee edistää riidan asianmukaista ja joutuisaa selvittämistä. He saavat tässä tarkoituksessa pyytää asianosaista, todistajaa tai muuta henkilöä saapumaan kuultavaksi asiassa sekä kehottaa asianosaista tai muuta henkilöä esittämään välimiehille sellaisen hallussaan olevan asiakirjan tai esineen, jolla voi olla merkitystä todisteena.”

⁶⁰ Möller 1997, s. 58

⁶¹ Möller 1997, s. 59.

Ovaskan näkemyksen mukaan erityisen ongelmalliseksi prosessinjohtokysymykset välimiesmenettelyssä voivat nousta, jos osapuolet eivät ole vedonneet tai ottaneet kantaa johonkin pakottavaan lainsäädäntöön, jolla on merkitystä asian ratkaisun kannalta.⁶² Mielestäni olisi tämän vuoksi suotavaa, että välimiehille annettaisiin mahdollisuus toimia yllä käsitellyn *iura novit curia* -periaatteen mukaisesti ja huomioida tällaiset säännökset.

2.3.3 Välimiesmenettelyn nopeus

Yhtenä suurimmista eduista välimiesmenettelyssä pidetään menettelyn nopeutta. Välimiesmenettely on usein nopeampaa kuin tuomioistuinkäsittely. Näin on ensinnäkin siitä syystä, että välimiesmenettelyssä osapuolet voivat yhdessä päättää välimiesmenettelyn kulusta.⁶³ Tämä nopeuttaa menettelyä lähinnä niin, että osapuolet voivat yhdessä välimiesten kanssa sopia prosessiaikataulusta, kun taas yleisissä tuomioistuimissa asiankäsittely riippuu tuomioistuimesta ja siellä esimerkiksi jutturuuhkasta.

Välimiesmenettelyä myös nopeuttaa se, että välitystuomio on lähtökohtaisesti lopullinen. Tämä on myös osapuolten oletama heidän aloittaessa välimiesmenettelyn, jolloin asian joutuisa ratkaiseminen on myös osapuolten tavoitteena.⁶⁴ Välitystuomion lopullisuus vaikuttaa koko menettelyn nopeuteen siten, etteivät osapuolet joudu käymään prosessia valitustuomioistuimissa.

2.3.4 Lis pendens

Välimiesmenettelyn vireilletulon ajankohdalla voi olla suurta käytännön merkitystä vastaavasti kuin asian vireilletulolla yleisessä tuomioistuimessa. Välimiesmenettelyssä vireilletulo määrittää usein esimerkiksi koron määräytymispäivän tai erilaisten määräaikojen laskemispäivän. Esimerkkinä määräajasta, joka alkaa kulumaan vireilletulohetkestä lukien, on 30 päivän määräaika, jonka kuluessa vastaajan tulee nimetä välimies. Tämä tulee tehdä sillä uhalla, että kantaja voi pyytää tuomioistuinta asettamaan välimiehen. Vireilletulohetki voi olla keskeisessä asemassa myös esimerkiksi sen määrittämisessä, onko asia laitettu vireille oikeassa ajassa, mikä saattaa sopimuksesta riippuen olla ehdoton edellytys kantajan vaatimuksille.⁶⁵

⁶² Ovaska 2007, s. 195.

⁶³ Guttorm 2005, s. 6.

⁶⁴ Savola 2003, s. 385.

⁶⁵ Möller 1997, s. 53-55.

Yllä kappaleessa 2.2 sanottiin, että välimiesmenettely tulee vireille, kun vastapuolelle on toimitettu välimiesmenettelylain 12 §:n 1 mom. tarkoitettu ilmoitus. Tämä on pääsääntö. Koska välimiesmenettelyn vireille tulolla on niin keskeinen asema monessa mielessä, on kirjallisuudessa myös oltu asiasta eri mieltä. Keskustelua on käyty siitä, mikä on seuraus, jos vastapuolelle annettussa ilmoituksessa on virhe. Virheestä voi olla kyse esimerkiksi, jos ilmoittaja ei nimeä ilmoituksessa omaa välimiestään.

Ovaskan näkemyksen mukaan tässä tilanteessa menettely ei ole tullut vireille, eikä vireilletulon aiheuttamia oikeusvaikutuksia ole syntynyt. Ovaska perustaa näkemyksensä siihen, että kyseessä olevassa tapauksessa asian kantaja ei voisi pyytää välimiesmenettelylain 15 §:n mukaan tuomioistuinta nimeämään välimiestä.⁶⁶

Möllerin näkemyksen mukaan välimiesmenettely tulee vireille, vaikka kantaja ei ilmoituksessa nimeäisikään välimiestä. Möller katsoo, että ilmoitus siitä, mihin välityssopimukseen riita perustuu, ja mikä on riitakysymys, tulee toimittaa vastapuolelle asetetussa määräajassa, jotta vastaaja saa tietoonsa riidan kannalta keskeiset asiat. Möllerin mukaan ei kuitenkaan ole perustetta sille, miksi olisi välttämätöntä, että vastapuoli tietää kenet kantaja on nimennyt välimieheksi.⁶⁷

Näkemykseni mukaan Möllerin kanta on tässä tapauksessa perustellumpi; ei ole perusteltua syytä miksi olisi välttämätöntä, että vastapuolen tulee tietää, kenet kantaja nimeää välimieheksi. Möllerin kantaa tukee mielestäni myös se argumentti, että on vastaajankin kannalta hyödyllistä, että tämä tulee tietoiseksi riidan olemassa olost. Tukea tälle väitteelle voitaisiin hakea esimerkiksi reklamaatiota koskevista säännöksistä, joilla turvataan molempien oikeutta. Ostajan oikeutta turvataan sillä, että tällä on määrätty aika, jonka kuluessa tulee tehdä reklamaatio, ja varsinkin myyjän oikeutta sillä, että tämä voi luottaa siihen, että jos ostaja ei ole reklamoinut kohtuullisessa ajassa, niin myyjän suoritus on ollut oikea.

On huomioitava, ettei välimiesmenettelyn vireilletulo, tai se, että sitä ei ole laitettu vireille, vaikuta suoraan siihen, voidaanko asia panna vireille tuomioistuimessa. Vaikka asia ei olisi vireillä välimiesmenettelyssä, pelkästään välityssopimuksen olemassaolo estää asian käsittelyn tuomioistuimessa.⁶⁸

⁶⁶ Ovaska 2007, s. 151-152.

⁶⁷ Möller 1997, s. 53-54.

⁶⁸ Möller 1997, s. 55.

2.3.5 Välitustuomion lopullisuus

Usein esitetty kanta on, että välimiesmenettelyn keskeisenä tarkoituksena on saada lopullinen ja toimeenpanokelpoinen välitustuomio. Välimiesmenettelylaissa ei ole määritelty, mikä on lopullinen välitustuomio.⁶⁹ Suomessa pidetään kuitenkin yleisesti hyväksyttynä sitä, että lopullinen välitustuomio on sellainen, jossa on lopullisesti ratkaistu riidan asiakysymykset.⁷⁰

Välitustuomion antamisen jälkeen tuomioissa ratkaistuja materiaalisia kysymyksiä ei enää voida ottaa tuomioistuimessa tutkittavaksi sillä perusteella, että välitustuomio olisi asiallisesti väärä. Välitustuomio tulee näin lainvoimaiseksi välittömästi sen antamishetkellä. Välitustuomiota ei myöskään voida purkaa ylimääräisen muutoksenhaun keinoin, minkä vuoksi välitustuomio on heti sen antohetkellä oikeusvoimainen. Välitustuomion oikeusvoimalla on sellainen vaikutus, että asiaa, joka on ratkaistu välitustuomiolla ei voida enää saattaa tuomioistuimen uudelleen tutkittavaksi.⁷¹

Vaikka välitustuomio saa ylläesitetysti sen antamishetkellä lainvoiman, ja siihen liitetään samasta hetkestä lukien myös oikeusvoima, tämä ei kuitenkaan tarkoita, että Suomessakaan annettu välitustuomio olisi välittömästi täytäntöön pantavissa ulosoton kautta – välitustuomio itsessään ei vielä ole ulosotto-peruste. Osapuolen, joka haluaa käyttää välitustuomiota ulosotto-perusteena, tulee hakea välitustuomion täytäntöönpanoa yleisessä tuomioistuimessa. Tuomioistuin varaa myös tässä vaiheessa vastaajalle mahdollisuuden lausua aiheesta.⁷²

Siitä huolimatta, että tuomioistuimen tulee varata välitustuomion toimeenpanoa hakevan vastapuolelle mahdollisuus lausua välitustuomiosta, siitä ei kuitenkaan seuraa tuomioistuimelle velvollisuutta tutkia välitustuomion materiaalisesta oikeellisuutta. Tuomioistuimen tuleekin määrätä välitustuomio täytäntöön pantavaksi, ellei välitustuomio ole mitätön tai tuomioistuimen

⁶⁹ Määrittelyä ei myöskään ole tehty UNCITRAL mallilaissa tai New Yorkin yleissopimuksessa.

⁷⁰ Kannaste 2017, s. 117.

⁷¹ Möller 1997, s. 77-78. Möller puhuu myös välitustuomion ns. positiivisesta ja negatiivisesta oikeusvoimasta. Positiivisella oikeusvoimalla Möller viittaa siihen, että välitustuomiolla ratkaistu on oikeudenkäynnissä ennakkokysymyksen luonteisena seikkana, eli jos asianosainen vetoaa välitustuomiolla ratkaistuun seikkaan, on asia kysymys katsottava välitustuomiolla selvitettyksi ja asetettava tuomioistuimen ratkaisun perusteeksi. Negatiivisella oikeusvoimalla Möller tarkoittaa verrattaessa tuomioistuimen tuomion negatiiviseen oikeusvoimaan sitä, että kun jokin asia on tuomioistuimessa ratkaistu tuomiolla asiaa ei voida enää ottaa uudestaan käsittelyyn on ns. ehdoton prosessieste, kun taas jos asia on ratkaistu välitustuomiolla, on välitustuomio ainoastaan tahdonvaltainen prosessieste, sillä välitustuomio on uuden prosessin esteenä ainoastaan siinä tapauksessa, että toinen osapuoli vetoaa välitustuomioon.

⁷² Turunen – Koulu 2016, kappale: XI, välimieslainkäyttö, välimiesprosessi, välitustuomio, välitustuomion täytäntöönpano.

päätöksellä kumottu tai ellei tuomioistuin ole kumoamis- tai mitättömyyskanteen seurauksena määrännyt välitystuomiota täytäntöönpanokieltoon.⁷³ Lähtökohtana on siten aina välitystuomion täytäntöönpanokelpoisuus, mistä poikkeaminen vaatii niin merkittävät perusteet, että se voidaan katsoa mitättömäksi tai kumota.

2.3.6 Välityslausekkeen itsenäisyys

Välimiesmenettelyssä yleisesti hyväksytty periaate on välityslausekkeen itsenäisyys pääsopimuksesta.⁷⁴ Periaatteen keskeinen sisältö on se, että välityslauseke on itsenäinen sopimus myösi niissä tapauksissa, kun se on osana pääsopimusta. Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että välityslausekkeen validiteettia tulee tulkita pääsopimuksesta erillään. Periaate on vahvistettu useissa korkeimman oikeuden ratkaisussa, joista voidaan mainita esimerkkeinä KKO 1954 II 11, KKO 1988:55 ja KKO 1996:61. Periaatteen hyväksymisestä suomalaisessa välimiesmenettelyssä johtuu, että välimiehet voivat määrätä pääsopimuksen mitättömyydestä, mikäli he toteavat, että välityslauseke on validi, eikä tästä seuraa ongelmia välitystuomion lainvoimaisuuden kanssa.⁷⁵

Pääsopimus voi olla pätemätön useasta eri syystä. Pääsopimusta voi esimerkiksi rasittaa pätemättömyys, joka johtuu siitä, että pääsopimus ei ansaitse oikeudellista suojaa, koska sen perusteena on rikollinen toiminta. Pääsopimusta voi lähtökohtaisesti rasittaa kaikki sellaiset pätemättömyysperusteet, joista määrätään yleisessä sopimusoikeudessa, kuten esimerkiksi toisen osapuolen toimivallan puute sopimusta solmittaessa tai se, että sopimus rikkoo kilpailulainsäädäntöä tai muuta pakottavaa lainsäädäntöä. Se, että välityslausekkeeseen sovelletaan itsenäisyysperiaatetta ei kuitenkaan tarkoita, että välimiehet eivät tapauskohtaisessa harkinnassa voisi tulla siihen tulokseen, että välityslauseke on pätemätön.⁷⁶ Periaatteen ideana on vain puhtaasti erottaa välityslauseke muusta sopimuksesta itsenäisenä sopimuksena tarkasteltavaksi kokonaisuudekseen.

On myös mahdollista, että esimerkiksi pääsopimukselle asetetut muotovaatimukset eivät täyty, mutta välimieslausekkeelle asetetut vaatimukset täyttyvät, jolloin välityslauseke tulee voimaan, vaikka pääsopimus ei. Kuvattu tilanne voi esimerkiksi olla käsillä kiinteistön myynnissä, jos

⁷³ Ovaska 2007, s. 265-266.

⁷⁴ Englanniksi tämä periaate tunnetaan nimeltä *Doctrine of Seprability*.

⁷⁵ Tamminen 2017, s. 30.

⁷⁶ Möller 1997, s. 29.

kiinteistön myynti vaatii kyseisessä tilanteessa notaarin vahvistamisen. Jos kiinteistön myynnissä ei ole noudatettu vahvistamista koskevaa muotovaatimusta, kiinteistön kauppa ei ole lainvoimainen, mutta välityslauseke on siitä huolimatta pätevä. Vastaava tilanne voi käänteisessä tilanteessa tapahtua, jos esimerkiksi osapuolet ovat sopineet irtaimen myynnistä mutta eivät ole allekirjoittaneet sopimusta, jolloin välityslauseke ei ole pätevä, mutta irtaimen myynti on.⁷⁷

Periaate välityslausekkeen itsenäisyydestä soveltuu myös lainvalintakysymykseen siten, että välityslausekkeeseen soveltuva laki määräytyy itsenäisesti siihen nähden, mitä lakia puolestaan sovelletaan pääsopimukseen. Tämä tarkoittaa sitä, että laki, joka määrää välityslausekkeesta voi olla eri kuin se, joka soveltuu pääsopimukseen. Materiaalisiin kysymyksiin ja välimiesmenettelyyn soveltuvat tällaisessa tilanteessa siis eri lait.⁷⁸ New Yorkin yleissopimuksen Artiklan V (1) (a) -kohta mahdollistaa käytännössä, että osapuolet voivat sopia, siitä mikä laki soveltuu välityslausekkeeseen.

On kuitenkin harvinaista, että osapuolet sopivat erikseen siitä mikä laki soveltuu välityslausekkeeseen. Sen vuoksi valinta siitä, mikä laki soveltuu välityslausekkeeseen, tulee tehdä *lex arbitrin*, eli sen lain, mikä on voimassa maassa, jossa välimiesmenettely käydään, ja pääsopimukseen sovellettavan lain välillä.⁷⁹ Korkein oikeus on myös ratkaisussaan 2007:39 vahvistanut kannan Suomessa siitä, että on mahdollista soveltaa joko *lex arbitria* tai pääsopimukseen sovellettavaa lakia.⁸⁰ Savola argumentoi sen kannan puolesta, että välityslausekkeeseen tulisi soveltaa *lex arbitria*. Savolan näkemyksen mukaan tämä olisi linjassa pohjoismaisen käytännön kanssa, sillä Ruotsissa osapuolet voivat sopia välityslausekkeeseen sovellettavasta lainsäädännöstä, mutta jos osapuolet eivät ole sopineet mitään tulee sovellettavaksi Ruotsin välimiesmenettelylaki.⁸¹ Savolan kanta lieneekin järkevin, ottaen huomioon sen prejudikaatti ja analogiamerkityksen, joka ruotsalaisella lainsäädännöllä on Suomessa ja sen, että korkein oikeus on todennut, että suomessa voidaan lainvalinta tehdä perustuen *lex arbitriin*⁸².

⁷⁷ Tamminen 2017, s. 30-31.

⁷⁸ Savola 2008, s. 14.

⁷⁹ Koulou 2008, s. 68.

⁸⁰ Korkein oikeus ei kuitenkaan kyseisessä tapauksessa tehnyt lopullista lainvalintaa, sillä molemmat lainvalinta menetotit johtivat samaan lopputulokseen.

⁸¹ Savola 2008, s. 25-27.

⁸² KKO 2007:39.

Periaatteella välityslausekkeen itsenäisyydestä on myös keskeinen asema *kompetenssin - kompetenssi* -periaatteen soveltamisen osalta. Seuraavassa pääluvussa tätä yhteyttä ja myös muiden periaatteiden linkittymistä *kompetenssin-kompetenssi* -periaatteeseen selvennetään tarkemmin.

3 KOMPETENSSIN-KOMPETENSSI -PERIAATE KÄYTÄNNÖSSÄ

3.1 Mikä on kompetenssin-kompetenssi -periaate?

Kompetenssin-kompetenssi -periaatteella tarkoitetaan välimiesten toimivaltaa antaa tuomiois-
tuimia sitovia päätöksiä omasta toimivallastaan välimiesmenettelyssä. *Kompetenssin-kompe-
tenssi* -periaatteen soveltamisalaan, eli siihen, mistä välimiehet voivat määrätä, kuuluu mahdol-
lisuus määrätä omasta toimivallastaan, eli välimiesten toimivallan perustavien asiakirjojen ja
sopimusten sisällöstä ja voimassaolosta. Toisin sanoen, välimiehet voivat *kompetenssin - kom-
petenssi* -periaatteen perusteella päättää välityssopimuksen olemassa olosta, soveltuvuudesta ja
sen voimassaolosta.⁸³

Kompetenssin - Kompetenssi -periaatteen ja edellisessä kappaleessa esitetyn välityslausekkeen
itsenäisyyden välillä on myös selkeä yhteys, ja voidaankin sanoa, että *kompetenssin-kompe-
tenssi* on eräänlainen johdannainen välityslausekkeen itsenäisyydestä. Nämä kaksi ovat eräällä
tavalla erottamattomia johdannaisia toisistaan. Tämä johtuu siitä, että mikäli ei hyväksyittäisi
välityslausekkeen itsenäisyyttä, *kompetenssin-kompetenssi* jäisi vaille merkitystä. Tämä joh-
tuisi siitä, jos välimiehet toteaisivat, että pääsopimus on pätemätön, se johtaisi myös välityssop-
imuksen pätemättömyyteen.⁸⁴

Tämän tutkimuksen neljännessä kappaleessa tarkastellaan tarkemmin, voidaanko Suomessa pu-
hua kansallisesta *kompetenssin-kompetenssi* -periaatteen soveltamisesta. Alustavasti voidaan
Mölleriä lainaten todeta, että ”*Välimiehillä ei ole mitään lopullista nk. kutsuttu kompetenssin –
kompetenssia*”.⁸⁵ Tässä kappaleessa tutkitaan kuitenkin *kompetenssin-kompetenssi* -periaatteen
soveltamista kansainvälisesti, ja sitä, mitä kaikkia huomionarvoisia seikkoja siihen sisältyy
osana kansainvälistä välimiesmenettelyperinnettä.

⁸³ Saarikivi 2017, s. 70.

⁸⁴ Landolt 2013, s. 512.

⁸⁵ Möller 1997, s. 66.

3.2 Periaate yleisenä periaatteena kansainvälisessä välimiesmenettelyssä

3.2.1 Periaatteen sisältö ja tulkinta

Kansainvälisesti *kompetenssin-kompetenssi* -periaate on melkein poikkeuksetta sovellettavissa. Periaatetta sovelletaan niin kansainvälisissä yleissopimuksissa, välitysinstituuttien säännöissä, kansallisessa välimiesmenettelylaeissa, tuomioistuinten ratkaisuisissa ja myös kansainvälisissä välitystuomioissa.⁸⁶

Kansainvälisen välimiesmenettelyn kannalta keskeinen kysymys on onko välimiesoikeudella toimivalta käsitellä ja päättää välimiesten omasta toimivallasta käsillä olevassa riita-asiassa. Tähän kuuluvat riidat osapuolten välimiesmenettelyn sopimuksen olemassaolosta, pätevyydestä, laillisuudesta ja laajuudesta. *Kompetenssin-Kompetenssi* liittyy läheisesti sääntöihin, jotka koskevat toimivallan jakoa välimiesoikeuksien ja kansallisten tuomioistuinten välillä.⁸⁷

Kompetenssin-kompetenssi -periaatteen soveltuminen on välttämätöntä, jotta välimiesoikeus voi suorittaa tehtävänsä asianmukaisesti. Välimiesoikeuden on voitava tarkastella välimiesso-
pimusta, välimiesten nimittämistä koskevia ehtoja ja asiaankuuluvia todisteita, jotta voidaan päättää, kuuluuko tietty väite tai vaateiden sarja välimiesoikeuden toimivaltaan. Välimiesoikeuden toimivaltapäätöstä asiassa voidaan useasti myöhemmin käsitellä toimivaltaisessa kansallisessa tuomioistuimessa, mutta yleisesti hyväksytään, että tämä ei estä välimiesoikeutta tekemästä päätöstä ja jatkamasta välimiesmenettelyä.⁸⁸

Välimiesoikeuden toimivalta on olennainen välimiesten valtuuksien ja päätöksentekovallan kannalta. Ilman toimivaltaa annetuilla välitystuomioilla ei ole oikeudellista merkitystä, joten toimivalta kysymys on yksi keskeisimmistä välimiesmenettelyn sitovuuden kannalta. Toimivallan puuttuminen on yksi harvoista tunnustetuista syistä, joiden vuoksi tuomioistuin voi kumota tai kieltäytyä tunnustamasta välitystuomiota ja sen täytäntöönpanosta. Näin ollen on usein välttämätöntä ratkaista toimivaltaa koskeva kysymys jo varhaisessa vaiheessa.⁸⁹

⁸⁶ Born 2014, s. 1051.

⁸⁷ Ibid., s. 1047.

⁸⁸ Redfern – Hunter 2015, s. 339-340.

⁸⁹ Lew – Mistelis – Kroll 2003, s. 329.

3.2.2 Kompetenssin-kompetenssi -periaate eri maissa

Kompetenssin-kompetenssi -periaatteen osalta on tärkeää huomata, että eri maissa annetaan sille erilaisia merkityksiä välimiesoikeuden toimivaltapäätöksille. Erilaiset merkitykset näkyvät sekä kronologisessa prioriteetissa että lopullisuudessa. Joissakin kansallisissa oikeusjärjestyksissä välimiehet voivat menettelyn aikana ratkaista toimivaltakysymykset, jotka voidaan kuitenkin myöhemmin menettelyn päättymisen jälkeen ottaa tuomioistuimen käsiteltäväksi. Tällöin tuomioistuimilla ei ole mahdollisuutta ottaa asiaa käsiteltäväkseen välimiesmenettelyn aikana. Sitä vastoin jotkin oikeusjärjestelmät mahdollistavat sen, että tuomioistuimet ratkaisevat välimiesten toimivaltaa koskevia kysymyksiä välimiesmenettelyn aikana, eli jo ennen välitystuomion antamista.

Eroavaisuuksia on myös siinä, minkälaista merkitystä eri jurisdiktioissa annetaan välimiesten tekemille toimivaltapäätöksille. Toisissa jurisdiktioissa välimiesten tekemillä toimivaltapäätöksillä ei ole lainkaan merkitystä suhteessa siihen, miten tuomioistuimet voivat käsitellä välimiesten toimivaltaa koskevia väitteitä. Toisissa jurisdiktioissa taas välimiesten tekemillä toimivaltapäätöksillä on suoraan preklusoiva vaikutus tuomioistuinkäsittelyssä, eli tällaisessa tapauksessa toimivaltakysymyksiä ei voida enää käsitellä uudestaan tuomioistuimessa.⁹⁰

Kompetenssin-kompetenssilla katsotaan siten olevan kaksi ulottuvuutta: 1) Positiivinen *kompetenssin-kompetenssi* tarkoittaa, että välimiehillä on käytännössä toimivalta ratkaista kaikki toimivaltaan liittyvät väitteet. Väitteet voidaan sitten välimiesmenettelyn jälkeen käsitellä tuomioistuimessa. Esimerkkinä tällaisista maista voidaan mainita Ranska ja Intia. 2) Näissä jurisdiktioissa tuomioistuimet eivät voi käsitellä toimivaltaan liittyviä väitteitä ennen, kun välimiehet ovat antaneet asiassa lopullisen välitystuomion. Tätä kieltoa kutsutaan *kompetenssin-kompetenssin* negatiiviseksi ulottuvuudeksi.⁹¹

Kompetenssin-kompetenssilla voidaan katsoa olevan erilaisia vaikutuksia eri maissa. Saman käsitteen sisään mahtuu yllä esitetyn tavoin monia eri näkemyksiä siitä, mitä periaatteella tarkoitetaan. Periaate voi tarkoittaa toisaalta sitä, että välimiehillä on käytännössä yksinomainen

⁹⁰ Born 2014, s. 1048-1049. Esimerkkeinä maista, joissa välimiesten toimivaltapäätökset sitovat tuomioistuimia Born mainitsee Yhdysvallat ja UNCITRAL mallilakia soveltavat maat.

⁹¹ Gaillard – Banifatemi 2008, s. 257.

oikeus ratkaista toimivaltakysymykset lopullisesti, joka on tilanne Saksassa. Tätä kutsutaankin lopulliseksi *kompetenssin-kompetenssiksi*.⁹²

Toisaalta taas vastakohtana tälle lopulliselle *kompetenssin-kompetenssille* ovat sellaiset valtiot, joissa kansallinen välimiesmenettelyä sääntelevä laki ei aseta välimiehille toimivaltaa ratkaista toimivaltaa koskevia väitteitä lopullisesti, eikä aseta rajoituksia sille, missä vaiheessa menettelyä välimiesten toimivaltaa koskeva väite voidaan nostaa käsittelyyn kansallisessa tuomioistuimessa. Ruotsalainen välimiesmenettelylaki on esimerkki tämänkaltaisesta *kompetenssin-kompetenssia* soveltavasta maasta.⁹³

Tämän tutkimuksen neljännessä luvussa käsitellään *kompetenssin-kompetenssin* soveltamisessa Suomessa, mutta tässä vaiheessa voidaan todeta, että välimiesmenettelylaissa ei lainkaan oteta kantaa välimiesten toimivaltaan käsitellä väitteitä liittyen heidän toimivaltaansa. On kuitenkin yleisesti hyväksytty, että välimiehillä on, jonkinasteinen toimivalta, joka vastaa sitä mikä Ruotsissa on välimiesmenettelylain mukaan.⁹⁴

⁹² Periaatteella onkin juurensa saksalaisessa oikeudessa. Ks. tästä Born 2014, s. 362-365. Tämän tutkielman tematiikan kannalta on myös huomionarvoista, että Saksan kansallinen välimiesmenettelylaki perustuu UNCITRAL mallilakiin.

⁹³ Born 2014, s. 1049.

⁹⁴ Ks. tästä Möller 1997, s. 82 ja Tamminen 2017, s. 32. Periaatteen soveltamisesta Suomessa myös tarkemmin tutkimuksen neljännessä luvussa.

4 UNCITRAL MALLILAKI JA KOMPETENSSIN-KOMPETENSSI

4.1 Mallilain tausta

Seuraavaksi avataan lukijalle ensin hieman mikä *United Nations Commission On International Trade Law* (jatkossa ”UNCITRAL” tai ”mallilaki”) on, ja minkä vuoksi laki on säädetty. Tämän jälkeen pureudutaan syvemmin siihen, miten mallilaki sääntelee tämän tutkimuksen tutkimuskysymyksen kannalta keskeistä *kompetenssin-kompetenssi* -periaatetta.

Mallilaki on nimensä mukaan laadittu toimimaan esimerkkinä ja välimiesmenettelyn kannalta parhaita käytänteitä kuvaavana ja kodifioivana esimerkkilakina, joka yhtenäistää välimiesmenettelylakeja kansainvälisesti. Kuten tässä tutkimuksessa on aikaisemmin osoitettu, välimiesmenettely on usein rajat ylittävää toimintaa, ja sen vuoksi sitä myös sovelletaan usein yritysten välisissä kansainvälisissä riidoissa.

Mallilain ohella tätä kansainvälistä riidanratkaisumenettelyiden harmonisointia kuvastaa myös New Yorkin yleissopimus, joka on ratifioitu Suomessa vuonna 1962.⁹⁵ New Yorkin yleissopimuksen kansainvälisten välitystuomioiden tunnustamisesta ja täytäntöönpanosta ovat ratifioineet yhteensä 159 valtiota.⁹⁶ New Yorkin yleissopimusta pidetäänkin kansainvälisen välimiesmenettelyn perustana. Yleinen näkökanta on, että yleissopimuksella on kansainvälisesti hyvin laaja konsensus.⁹⁷ Kun tätä taustaa vasten tarkastellaan sitä, että niin kutsuttuja mallilaki maita, eli maita, joiden välimiesmenettelylaki perustuu mallilakiin, on yhteensä 80 ja jurisdiktioita 111, on selvää, että mallilaille on myös kansainvälisesti erittäin merkittävä asema.⁹⁸

Mallilain juuret ovat 1970-luvun lopussa, jolloin tunnistettiin tarve yhtenäistää kansainvälistä välimiesmenettelyä. Tällöin olemassa olevia kansainvälisiä välimiesmenettelyinstrumentteja olivat edellä esitelty New Yorkin yleissopimus sekä UNCITRAL:in laatimat välimiesmenettelysäännöt. UNCITRAL-välimiesmenettelysäännöt ovat sääntöjä, jotka osapuolien on mahdollista halutessaan ottaa sääntelemään käytäviä välimiesmenettelyjä. UNCITRAL:in välimiesmenettelysäännöt hyväksyttiin käyttöön ensimmäistä kertaa vuonna 1976. Säännöt ovat edelleen

⁹⁵ Timonen 2017, s. 16.

⁹⁶ Convention on the Recognition and Enforcement of Foreign Arbitral Awards.

⁹⁷ Ovaska 2007, s. 266-267.

⁹⁸ UNCITRAL Model Law on International Commercial Arbitration 1985.

osa kansainvälistä välimiesmenettelyä, ja niiden pohjalta voidaan edelleen käydä välimiesmenettelyjä.⁹⁹

1970-luvun lopulla todettiin, että nämä kaksi kansainvälistä instrumenttia erosivat kuitenkin sekä juridiselta tyypiltään kansainväliseltä sovellettavuudeltaan. Yleissopimus koski ainoastaan välitystuomioiden tunnustamista ja täytäntöönpanoa, ja säännöt soveltuivat ainoastaan siinä tapauksessa, että osapuolet sopivat solmimassaan sopimuksessa (välityssopimuksessa tai -lausekkeessa) sääntöjen soveltamisesta. Säännöissä oli myös se heikkous, että sääntöjen artiklan 1(2) mukaan, mikäli säännöt ovat ristiriidassa voimassa olevan *lex arbitrin* kanssa säännöt väistävät.¹⁰⁰

Yllä kuvattujen perusteiden pohjalta voitiin vetää johtopäätös, että ei oltu säädetty sellaista kattavaa kansainvälistä säännöstä, jonka pohjalta kansallisissa oikeusjärjestyksissä voitaisiin säätää ja harmonisoida välimiesmenettelylakeja. UNCITRAL:in sihteeristö perusti ja antoi kansainväliselle työryhmälle tehtävän kansainvälisen välimiesmenettelylain mallilain laatimiseksi. Useita vuosia kestäneen valmistelutyön tuloksena mallilaki hyväksyttiin YK:n yleiskokouksessa joulukuussa 1985. Mallilain hyväksymisen yhteydessä lausuttiin sen tavoitteeksi, että kaikki maat ottaisivat mallilain huomioon säätäessään kaupallista välimiesmenettelyä koskevia kansallisia välimiesmenettelylakeja, jotta toivottua maailmanlaajuista välimiesmenettelyn harmonisointiastetta voitaisiin parantaa aiemmasta mallilain laatimiseen johtaneesta tilasta.¹⁰¹

4.2 Suomi ja mallilaki

Kuten aikaisemmin tässä tutkimuksessa todettiin, Suomessakin on välimiesmenettelyllä pitkät perinteet. Jo 1200-luvulta olevissa sopimuksissa on ollut välityslausekkeitä, ja erityisesti välimiesmenettely yleistyi 1600-luvulla tapahtuneen kaupallisen nousun aikana. Suomessa säädettiin vuonna 1928 ensimmäinen erillislaki koskien välimiesmenettelyä. Tuo laki olikin voimassa nykyisen välimiesmenettelylain säätämiseen saakka vuonna 1992.¹⁰²

⁹⁹ UNCITRAL välimiesmenettelysääntöjä on uudistettu ja modernisoitu useaan kertaan – uusimmat säännöt ovat vuodelta 2010.

¹⁰⁰ Broches 1990, s. 3.

¹⁰¹ Ibid, s. 4.

¹⁰² Möller 1997, s. 11.

Säädettäessä Suomeen uutta välimiesmenettelylakia 1990-luvun alussa oltiin hyvin tietoisia ensinnäkin siitä, että Suomen välimiesmenettelylaki on todella vanhentunut, eikä vastaa muuttuneisiin tarpeisiin useita vuosikymmeniä säätämiskanakohtansa jälkeen.¹⁰³ Suomessa lainvalmistelussa otettiin myös huomioon kansainvälisesti, erityisesti UNCITRAL:in toimesta tehty harmonisointityö ja tästä erityisesti vain muutamaa vuotta aiemmin vuonna 1985 säädetty mallilaki.

Välimiesmenettelylain esitöissä viitataan useaan kertaan mallilakiin. Esitöissä tuodaan esille ja myös implementoidaan joitain mallilain periaatteita ja säännöksiä suoraan välimiesmenettelylakiin.¹⁰⁴ Keskinen esimerkki mallilain huomioimisesta välimiesmenettelylakia säädettäessä löytyy hallituksen esityksen kohdasta ”Uudistuksen pääsuuntaviivat” jossa lain soveltamisalasta mainitaan seuraavaa:

”Soveltamisala (1 §): Lain 1 §:n mukaan 2---49 §:n säännöksiä sovelletaan Suomessa tapahtuvaan välimiesmenettelyyn. Tämä merkitsee nk. kutsuttuja territoriaaliperiaatteen omaksumista ja muutosta nykyiseen tilanteeseen. Voimassa olevan lain soveltaminen ei edellytä, että välimiesmenettely tapahtuu Suomessa. Käytännössä ei kuitenkaan juuri esiinny tilanteita, joissa tarkoituksena on, että vieraassa valtiossa tapahtuva välimiesmenettely olisi Suomen lain alainen. Kehitys ulkomaisissa välimiesmenettelylaeissa on kulkenut yhä laajemmalti kohti territoriaaliperiaatteen omaksumista, ja tälle periaatteelle rakentuu myös UNCITRALin mallilaki.”¹⁰⁵

Otteesta käykin ilmi, että Suomessa tiedostettiin hyvin mallilain merkitys kansainvälisessä välimiesmenettelyssä. Kuitenkaan Suomeen ei säädetty suoraan mallilain mukaista välimiesmenettelyä, joka käy esimerkiksi ilmi siitä, että tämän tutkimuksen kannalta keksisen *komeptenssin-kompetenssi* -periaatteesta ei säädetä välimiesmenettelylaissa mitään,¹⁰⁶ vaikka siitä on selvät säädökset mallilaissa kuten seuraavaksi esitetään.

4.3 *Kompetenssin-Kompetenssi mallilaissa*

Mallilaissa on tunnustetaan suoraan *kompetenssin-kompetenssi* -periaatteen olemassa olo, eli mallilaissa annetaan välimiehille toimivalta ratkaista omaa toimivaltaansa koskevat

¹⁰³ Tätä keskustelua oli itseasiassa käyty suomessa jo 1950-luvulla, ks. Möller 1997, s. 11 ja siinä viitatus artikkelit erityisesti Palmgren.

¹⁰⁴ Mallilaki mainitaankin lain yleisperustelussa 7 kertaa.

¹⁰⁵ HE 202/1991 vp., s. 4.

¹⁰⁶ Seppälä 2016, s. 193.

kysymykset. Mallilaki määrittelee myös sen, miten toimivalta ratkaista toimivaltaa koskevat kysymykset jakautuvat tuomioistuinten ja välimiesten välillä.¹⁰⁷

Mallilaissa valittua lähestymistapaa siihen, miten välimiesten toimivaltaa koskevat väitteet ratkaistaan, on oikeuskirjallisuudessa kutsuttu sekä innovatiiviseksi ja järkeväksi kompromissiksi¹⁰⁸ että pahimmaksi kahdesta maailmasta, ja ratkaisun on katsottu olevan omiaan estämään ketään valitsemasta sellaista jurisdiktiota, jossa sovelletaan mallilakia.¹⁰⁹ On kiistatta selvää, että mallilaki on kompromissi monien eri näkemysten välillä. Tämä on seurausta pääosin siitä, että mallilaki on laadittu kansainvälisenä yhteistyönä pidemmän ajanjakson kuluessa. Pa-laamme tämän tutkimuksen kappaleessa 6.2 kysymykseen siitä, onko mallilaki, puutteistaan huolimatta, kuitenkin paras mahdollinen valinta Suomelle välimiesmenettelylain seuraavaa uudistusta toteutettaessa.

Kompetenssin-kompetenssi -periaatteesta säännellään mallilain 16 artiklassa. Artiklan 16 (1) kohdassa määrätään seuraavaa:

“The arbitral tribunal may rule on its own jurisdiction, including any objections with respect to the existence or validity of the arbitration agreement. For that purpose, an arbitration clause which forms part of a contract shall be treated as an agreement independent of the other terms of the contract. A decision by the arbitral tribunal that the contract is null and void shall not entail ipso jure the invalidity of the arbitration clause.”

Tämän kohdan sanamuodosta ilmenee yksiselitteisesti, että välimiehet voivat ratkaista omaa toimivaltaansa koskevia kysymyksiä. Kohdasta ilmenee myös tässä tutkimuksessa edellä mainittu yhteys *kompetenssin-kompetenssi* -periaatteen ja välityslausekkeen itsenäisyyden välillä.

Mallilain 16 artiklan (2) kohdassa määrätään siitä ajankohdasta, jolloin väite liittyen välimiesten toimivaltaan tulee esittää:

“A plea that the arbitral tribunal does not have jurisdiction shall be raised not later than the submission of the statement of defence. A party is not precluded from raising such a plea by the fact that he has appointed, or participated in the appointment of, an arbitrator. A plea that the arbitral tribunal is exceeding the scope of its authority shall be raised as soon as the matter alleged to be beyond the scope of its authority is raised during the arbitral proceedings. The arbitral tribunal may, in either case, admit a later plea if it considers the delay justified.”

¹⁰⁷ Born 2014, s. 1078.

¹⁰⁸ Holtzmann – Neuhaus 1995, s. 486-487.

¹⁰⁹ Samuel, 1989, s. 26.

Vaikka mallilain lähtökohtana on, että välimiesten toimivaltaa koskeva väite tulee esittää viimeistään vastauksen yhteydessä, on kohdassa kuitenkin määrätty, että osapuolet voivat esittää väitteen myös siinä vaiheessa, kun tieto mahdollisesta toimivallan ylityksestä tulee kyseisen osapuolen tietoon. Lisäksi kohdassa annetaan välimiehille mahdollisuus ottaa kantaa toimivaltaväitteisiin oman harkintansa mukaan, vaikka kohdassa aikaisemmin määrättyjä preklusiosääntöjä ei noudatettaisi.¹¹⁰

Mallilain 16 artiklan (3) kohdassa määrätään toiminnasta, kun tuomioistuin tekee päätöksen omasta toimivallastaan tilanteessa, jossa osapuoli on esittänyt väitteen siitä, ettei välimiehillä ole toimivaltaa:

”The arbitral tribunal may rule on a plea referred to in paragraph (2) of this article either as a preliminary question or in an award on the merits. If the arbitral tribunal rules as a preliminary question that it has jurisdiction, any party may request, within thirty days after having received notice of that ruling, the court specified in article 6 to decide the matter, which decision shall be subject to no appeal; while such a request is pending, the arbitral tribunal may continue the arbitral proceedings and make an award.”

Kohta antaa välimiehille mahdollisuuden ratkaista toimivaltaansa koskevan väitteen joko niin kutsutulla välituomiolla tai lopullisen välitystuomion yhteydessä. On kuitenkin huomioitava, että vaikka välimiehet päättäisivät ratkaista toimivaltaansa koskevan kysymyksen niin kutsutulla välituomiolla, on kummallakin osapuolella mahdollisuus saattaa asia tuomioistuimen ratkaistavaksi. Se, että asia saatetaan tuomioistuimen ratkaistavaksi ei kuitenkaan estä välimiesmenettelyn jatkumista myös tuomioistuinkäsittelyn ajan.¹¹¹

Vaikka mallilaissa onkin nimenomaisia säädöksiä kosken *kompetenssin-kompetenssia*, mallilain sääntely jättää kuitenkin auki joitain keskeisiä kysymyksiä siitä, miten välimiesten toimivaltaa koskevia väitteitä tulisi käsitellä. Erityisen haastavaksi tilanteen tekee se, että sääntelystä huolimatta menettelyn kannalta sekä tuomioistuinten ja välimiesten välisen toimivallanjaon kannalta joitain keskeisiä kysymyksiä jää aukinaisiksi.

¹¹⁰ Onkin kyseenalaista, miksi tällainen mahdollisuus on annettu välimiehille, sillä tämä aiheuttaa epävarmuutta toimivaltaväitteisiin liittyen. Tämä onkin yksi niistä perusteista, joilla mallilakia on kritisoitu.

¹¹¹ On keskeistä huomioida, että vaikka mallilaissa säädetään erikseen ja nimenomaisesti välimiesten mahdollisuudesta ratkaista omaa toimivaltaansa koskevat kysymykset, mallilaki ei kuitenkaan anna välimiehille toimivaltaa näiden asioiden lopullista ratkaisemista varten, eli välimiehillä ei ole ns. negatiivista *kompetenssin-kompetenssia*. Tämä lähestymistapa on osittain sama kuin Suomessa yleisesti hyväksytty lähestymistapa. Ks. tästä esimerkiksi Möller 1997, s. 66-67 ja myöhemmin tässä tutkimuksessa esitettävä.

Born nostaa esille neljä välimiesten toimivaltaan liittyvää epävarmuustekijää. Ensinnäkin epävarmuutta aiheuttaa se, miten tuomioistuimen tulisi tutkia toimivaltaa koskevia väitteitä, joihin välimiehet eivät vielä ole ottaneet kantaa. Tulisiko tuomioistuinten tutkiminen olla pintapuolista, eli pitäisikö toimivalta väite tutkia ainoastaan *prima facie* vai tulisiko tuomioistuimen suorittaa täysimittainen tutkimus, jossa otetaan kantaa myöskin todisteisiin ja osapuolten esittämiin väitteisiin?¹¹² Tällä on erityisesti merkitystä sen kannalta, miten laajaksi tuomioistuimen tutkiminen ulottuu. Siten tällä on myös keskeinen asema siinä, pitkittyykö aika siihen asti, jolloin osapuolet voivat saada lopullisen välitystuomion. Mielestäni *kompetenssin-kompetenssi* -periaatteen soveltaminen niin, että osapuolilla on oikeus pyytää tuomioistuinta tutkimaan välimiesten tekemän toimivaltaratkaisun *prima facie* olisi paras kompromissi, sillä tällöin ilmiselvästi kohtuuttomat ratkaisut voitaisiin kumota tuomioistuinkäsittelyssä, ja näin varmistaa oikeusturvan toteutumisen ilman, että prosessi pitkittyy kohtuuttomasti.

Toiseksi Bornin näkemyksen mukaan myös se aiheuttaa epävarmuutta, millä tavalla tuomioistuimen tulisi tutkia välimiesten tekemää heidän omaa toimivaltaansa koskevaa ratkaisua.¹¹³ Eriytyisen keskeistä tämän tutkimuksen teeman kannalta on tämän problematiikan tulkinta. Mikäli katsotaan Bornin näkemyksen mukaisesti, että tuomioistuimen tulee tehdä täysi tutkimus välimiesten jo tekemästä toimivaltaratkaisusta, asettaa tämä kyseenalaiseksi myös välitystuomion lopullisuuden.

Kolmantena epävarmuustekijänä Born nostaa esiin sen, tulisiko tuomioistuinten käsitellä eri tavalla toimivaltakysymykset, jotka koskevat välityslausekkeen olemassaoloa ja lainmukaisuutta kuin puolestaan ne kysymykset, jotka koskevat välimiesten toimivallan laajuutta välityslausekkeen perusteella.¹¹⁴

Neljäntenä kysymyksenä Born nostaa kysymyksen siitä, tulisiko osapuolten mallilain alaisuudessa voida sopia lopullisesti siitä, sitooko välimiesten antama toimivaltaratkaisu heitä. Tämän kysymyksen osalta, Suomessa nykyisen välimiesmenettelylain alaisuudessa lienee selvää, että osapuolet voivat sitovasta sopia siitä, että välimiehet tekevät lopullisen päätöksen

¹¹² Born 2014, s. 1078.

¹¹³ Ibid.

¹¹⁴ Ibid.

toimivallastaan.¹¹⁵ Onkin mielestäni, osapuolten sopimusvapauden hengen mukaista, että osapuolet voivat sopia siitä, että välimiehet antavat ratkaisun toimivaltaansa koskevassa kysymyksessä.

¹¹⁵ Osapuolet voivat lopullisesti ratkaista toimivaltakysymykset, jos osapuolet tekevät tästä erillisen välityssopimuksen. Tämä kanta onkin hyvin perusteltu ottaen huomioon, että tällöin välityssopimuksen tarkoituksena on välimiesten toimivalta, eikä tuomioistuimella ole toimivaltaa tutkia välitystuomion materiaalisia kysymyksiä. Tätä voitaneen myös soveltaa mallilain alaisuudessa.

5 VOIKO SUOMALAISESSA VÄLIMIESMENETTELYSSÄ SOVELTAA COMPETENCE - COMPETENCE PERIAATETTA?

5.1 Välimiesten mahdollisuus ratkaista omaa toimivaltaansa koskevat kysymykset

Tässä tutkimuksessa on aikaisemmin todettu, että välimiesten toimivalta perustuu välityssopimukseen tai välityslausekkeeseen. Välityslausekkeella on toimivaltaa luova vaikutus. On myös huomionarvoista, vaikka välimiehetkin voivat ja ottavat usein kantaa toimivaltaansa koskeviin kysymyksiin, että toimivalta nousee pääsääntöisesti ongelmaksi ainoastaan silloin, kun osapuoli esittää toimivaltaväitteen.¹¹⁶ On kuitenkin tavallista, että välimiesmenettelyssä esitetään toimivaltaväitteitä. Ovaskan näkemyksen mukaan toimivaltaväitteiden esittäminen laajoissa välimiesmenettelyissä on joskus taktikointia, ja hän huomauttaa, että toimivaltaväitteet voivat viedä huomattavan määrän välimiesten ajasta asian käsittelyssä.¹¹⁷

Suomessa asianosainen voi aina nostaa välimiesten toiminnasta riippumatta myös välimiesmenettelyn aikana kanteen, joka koskee välityssopimuksen pätevyyttä, voimassaoloa ja soveltuvuutta käsiteltävään riita-asiaan. Kanne on mahdollista nostaa jopa ennen, kun välimiehet ovat antaneet toimivallasta mitään ratkaisua. Asianosaisen vaatimuksesta tuomioistuimien voi vahvistaa, että välityssopimus ei ole pätevä tai ettei se sovellu välimiesmenettelyssä käsiteltävään riitakysymykseen. Välimiehet voivat kuitenkin kanteen vireilläolosta huolimatta aloittaa tai jatkaa asian käsittelyä taikka jopa antaa asiassa toimivaltaa tai pääasiaa koskevan ratkaisunsa.¹¹⁸

Yleisenä perusteluna sille, miksi välimiesmenettelyn osapuolella tulee olla oikeus saattaa asia tuomioistuimen käsiteltäväksi kaikissa välimiesmenettelyn vaiheissa, voidaan pitää sitä, että vaikka asianosainen on sitä mieltä, että riitakysymysten osalta pätevää välityssopimusta ei ole, hän voi silti joutua vastaamaan välimiesmenettelyssä. Vastaajalla ei ole mahdollisuutta välttyä nimeämistä välimiestä sen perusteella, että hänen mielestään osapuolten välillä ei ole pätevää välityssopimusta. Sillä vaikka vastaaja kieltäytyisi nimeämästä välimiestä, kantaja voi, kuten tässä tutkimuksessa on edellä todettu, vaatia käräjäoikeutta nimeämään vastaajan puolesta välimiehen, kun on kulunut 30 päivää siitä, kun ilmoitus välimiesmenettelyn aloittamisesta on toimitettu vastaajalle.¹¹⁹

¹¹⁶ Hemmo 2005, s. 89.

¹¹⁷ Ovaska 2007, s. 190.

¹¹⁸ Möller 1997, s. 62.

¹¹⁹ Ovaska 2007, s. 190.

Mitä siinä tilanteessa tapahtuu, jos tuomioistuin katsoo osapuolen kanteen perusteella, että välimiehillä ei ole toimivaltaa riitakysymyksen ratkaisemiseen? Selvää on, että mikäli tuomioistuimen tuomio on saanut lainvoiman, välimiesmenettelyn jatkamisedellytykset puuttuvat, ja välimiesten on välimiesmenettelylain 30 §:n 1 mom.¹²⁰ perusteella tehtävä päätös välimiesmenettelyn lopettamisesta. Jos tuomioistuimen ratkaisu ei kuitenkaan ole vielä saanut lainvoimaa – esimerkiksi siitä syystä, että tuomiosta on valitettu – voivat välimiehet jatkaa asian käsittelyä. Tämä johtuu siitä, että on mahdollista, että ylemmän asteen tuomioistuin ratkaisee toimivalta-kysymyksen eri tavalla kuin alemman asteen tuomioistuin. Onkin ilmeistä, ettei välimiesten tule antaa menettelynlopettamisratkaisua ennen, kun tuomioistuimen toimivaltaratkaisu on saanut lainvoiman. Kokonaan toinen kysymys on sitten, tuleeko välimiesmenettelyä aktiivisesti jatkaa lainvoimaan saakka sen jälkeen, kun tuomioistuin on antanut asiassa ratkaisun, jossa on todettu välimiesten toimivallan puuttuminen. Se, jatketaanko välimiesmenettelyä aktiivisesti, on välimiesten vapaassa harkinnassa. Välimiesten tulee kuitenkin ottaa huomioon se, onko heidän mielestään todennäköistä vai ei, että ylemmän asteen tuomioistuin muuttaa alemman asteen tekemää ratkaisua.¹²¹

Kuten todettua *kompetenssin-kompetenssi* -periaatetta voidaan osittain soveltaa suomalaisessa välimiesmenettelylain alaisessa välimiesmenettelyssä, vaikka tämän soveltamiselle ei ole suoraan laina-lainsäädännöllistä pohjaa. Miten sitten välimiehet ratkaisevat toimivaltaansa koskevat väitteet? Vastaajan on ensinnäkin esitettävä välityslausekkeen pätemättömyyttä koskeva väitteensä heti menettelyn alussa, sillä vastauksen antaminen katsotaan välityssopimuksen tunnustamiseksi. Tämä käytäntö ei suoraan johdu laista, mutta Ovaskan mukaan tämä on katsottava peruseriaatteen johdosta, ettei voida hyväksyä sitä, että vastaaja ensin vastaa kanteeseen, ja sen jälkeen vasta mahdollisesti havaittuaan, ettei juttu etene hänen kannaltaan hyvin, ryhtyy väittämään välityssopimusta pätemättömäksi.¹²²

Jos välimiehet soveltaessaan *kompetenssi-kompetenssi* -periaatetta hyväksyvät heidän toimivaltaansa koskevan väitteen, heidän tulee samassa yhteydessä tehdä välimiesmenettelyn lopettamisesta koskeva päätös. Jos väite kuitenkin on koskenut välityssopimuksen pätevyyttä,

¹²⁰ ”Jos asianosaiset sopivat, ettei välimiesmenettelyä jatketa, tai välimiehet toteavat, ettei menettelyä jostain muusta syystä voida jatkaa, välimiesten on tehtävä päätös välimiesmenettelyn lopettamisesta.”

¹²¹ Möller 1997, s. 67.

¹²² Ovaska 2007, s. 191.

voimassaoloa tai soveltuvuutta, toinen osapuoli voi viedä asian tuomioistuimen ratkaistavaksi.¹²³ Se, että välimiehillä ei ole toimivaltaa tehdä ratkaisua myöskään siitä, että heillä ei ole toimivaltaa, kuvastaa hyvin niitä puutteita, joita suomalaiseen välimiesmenettelyyn liittyy. Kaikki tämä on seurausta siitä, että välimiesmenettelylaissa ei säädetä *kompetenssin-kompetenssista*, ja tämä voi johtaa siihen, että prosessi pitkittyy entisestään.¹²⁴

Siinä tapauksessa, että välimiehet eivät hyväksy toimivaltaansa koskevaa väitettä, välimiesmenettely jatkuu siihen saakka, kunnes välimiehet antavat lopullisen välitystuomion asiassa. Käsitteilyn osapuoli voi, kuten edellä on todettu, tässäkin tilanteessa saattaa asian tuomioistuimen ratkaistavaksi, jolloin välimiesten tulee ratkaista, jatketaanko välimiesmenettelyä sen aikana, kun asia on käsiteltävänä tuomioistuimessa.¹²⁵ Jos välimiehet sen sijaan ratkaisevat toimivaltaansa koskevan kysymyksen vasta lopullisessa välitystuomiossa, ja ratkaisu on väittäjän kannalta kielteinen, osapuoli voi myös siinä tapauksessa saattaa asian tuomioistuimen käsiteltäväksi. Tällöin osapuoli vaatii välitystuomion kumoamista esimerkiksi välityssopimuksen pätevyyttä koskevan väitteen perusteella.¹²⁶

5.2 Välitystuomion kumoaminen

5.2.1 Perusteet välitystuomion kumoamiselle

Välitystuomion kumoamisesta säädetään välimiesmenettelylain 41 §:n 1. mom.¹²⁷. Momentissa asetetaan perusteet välitystuomion kumoamiselle. 41 §:n 2. momentissa¹²⁸ asetetaan kuitenkin kvalifiointiperusteet, joiden pohjalta rajataan oikeutta hakea ensimmäisen momentin mukaista

¹²³ Ibid.

¹²⁴ Prosessi pitkittymistä käsitellään myöhemmin tässä tutkimuksessa. Tässä kohtaa voidaan kuitenkin kiinnittää huomiota siihen, että prosessin turha pitkittyminen myös tuo esille kysymyksen siitä, että välimiesmenettelyn lopullisuuden poisjäänti sen takia, että asioita voidaan saattaa tuomioistuinten käsiteltäväksi, on prosessiekonomisesti kyseenalaista.

¹²⁵ Tämän osalta on kyse siitä mikä on prosessiekonomisesti järkevää. Asiaa käsitellään tarkemmin jäljempänä päällekkäisiä prosesseja koskevassa kappaleessa.

¹²⁶ Ovaska 2007, s. 192.

¹²⁷ Välitystuomio voidaan asianosaisen kanteesta kumota: 1) jos välimiehet ovat menneet toimivaltaansa ulommaksi; 2) jos välimiestä ei ole asetettu asianmukaisessa järjestyksessä; 3) jos välimies 10 §:n mukaan on ollut esteellinen mutta asianosaisen asianmukaisessa järjestyksessä tekemää vaatimusta välimiehen julistamisesta esteelliseksi ei ole ennen välitystuomion antamista hyväksytty taikka jos asianosainen on saanut tiedon esteellisyydestä niin myöhään, ettei hän ole voinut vaatia välimiehen julistamista esteelliseksi ennen välitystuomion antamista; tai 4) jos välimiehet eivät ole varanneet asianosaiselle tarpeellista tilaisuutta asiansa ajamiseen.

¹²⁸ Asianosaisella ei ole oikeutta vaatia välitystuomion kumoamista 1 momentin 1, 2 tai 3 kohdan nojalla, jos hänen on katsottava vastaamalla pääasiaan tai muulla tavalla luopuneen vetoamasta kohdassa tarkoitettuun seikkaan.

välitystuomion kumoamista. Saman pykälän 3 momentissa¹²⁹ asetetaan määräaika, jonka sisällä välitystuomion kumoamista koskeva kanne tulee saattaa vireille tuomioistuimessa.

41 §:n 2 momentissa todetaan, että asianosainen ei saa vaatia välitystuomion kumoamista, jos hänen on katsottu vastaamalla pääasiaan tai muuten luopuneen vetoamasta johonkin kumoamisperusteeseen. Vaikka päällisiltä puolin momentti vaikuttaakin poissulkevan tuomion kumoamismahdollisuuden usealla eri perusteella, ei näin kuitenkaan ole. Kuten Möller kirjoittaa luopuminen voi tapahtua vasta, kun osapuoli on tullut tietoiseksi kumoamiseen oikeuttavasta periaatteesta ja katsotaan, että hän on toiminnallaan hyväksynyt kumoamisperusteen.¹³⁰ Koskien tämän tutkielman kannalta keskeistä kumoamisperustetta, ei pykälän 2 momentin mukainen kvalifiointiperuste juurikaan liity käsillä olevaan tilanteeseen, sillä on epätodennäköistä, että sellainen tilanne aktualisoituisi, jossa voitaisiin katsoa kumoamista hakevan osapuolen hyväksyneen sen, että välimiehet ovat menneet toimivaltansa ulommaksi. Tähän on kaksi keskeistä syytä: 1) ensinnäkin välimiehet ratkaisevat toimivaltansa rajat menettelyn aikana välituomiolla yleensä jommankumman osapuolen vaatimuksesta – tällöin ei voida katsoa valittaneen osapuolen hyväksyneen kumoamisperusteen; 2) Toiseksi, jos välimiehet ratkaisevat toimivaltansa ulottuvuuden vasta lopullisessa välitystuomiossa, valittava osapuoli ole voinut olla tietoinen välimiesten ratkaisusta ennen, kun nämä ovat antaneet tuomionsa.¹³¹

5.2.2 Väite välimiehen toimivallan ylittämisestä

Kompetenssin-kompetenssi -periaatteen keskeisimmät käyttöalueet tulevat esiin, kun on kyse välimiehen toimivallan ylittämisestä ja siihen liittyvästä menettelystä sekä välimiesten itse tekemistä toimivaltapäätöksistä ja tuomioistuinten käsiteltäväksi tulevasta välimiesten toimivallan ylittymisväitteestä. Siksi tässä alakappaleessa otetaankin käsittelyyn tarkemmin välimiesmenettelylain 41 §:n 1 mom. välitystuomion kumoamisperusteena.

Nyt käsiteltävässä toimivallan ylityksessä on kyse niin kutsutusta *asianosaistomivallan* ylityksestä. Kuten useaan kertaan on todettu, välimieslainkäyttö perustuu asianosaisten tekemään

¹²⁹ Asianosaisen tulee nostaa kanne välitystuomion kumoamisesta kolmen kuukauden kuluessa siitä päivästä, kun hän on saanut kappaleen välitystuomiota tai, jos 38 tai 39 §:ssä tarkoitettu pyyntö on tehty, siitä päivästä, kun hän on saanut kappaleen välimiesten pyynnön johdosta antamasta päätöksestä.

¹³⁰ Möller 1997, s. 88.

¹³¹ Sama koskee myös tilannetta, jossa välimiehet eivät suoranaisesti ole ottaneet kantaa toimivaltakysymykseen, mutta väitettäisiin välimiesten tuominneen enemmän tai menneen pidemmälle, kun osapuolet ovat vaatineet.

sopimukseen. Kenties selkeimpänä esimerkkinä siitä, milloin välimiehet ovat ylittäneet asianosaistoimivallan, on tilanne, jossa välimiehet ratkaisisivat riidan, josta osapuolilla ei ole voimassa olevaa sopimusta.¹³² Se, että katsottaisiin, ettei osapuolten välillä ole pätevää välityssopimusta, voi johtua useasta eri syystä. Voi olla, ettei osapuolten välillä ole alun perinkään ollut pätevää välityssopimusta. Muita vaihtoehtoja ovat, että sopimus on lakannut olemasta, tai, että osapuolten välillä on pätevä välityssopimus, mutta kyseessä oleva riita jää välityssopimuksen soveltamisrajan ulkopuolelle.¹³³

Välimiesten suorittamasta toimivaltatulkinnasta ja siitä kuinka laajalle välityslauseke soveltuu, oli kyse tapauksessa HHO 17.8.2011 2426:

Ilma Oy:n ja Maa Oy:n välillä oli jälleenmyyntisopimus, joka koski Ilma Oy:n tuotteiden myyntiä Espanjassa Maa Oy:n toimesta. Lisäksi yhtiöiden välillä oli toteutettu tavaramerkin käyttölisenssiä koskeva järjestely, jossa Ilma Oy luovutti tavaramerkkinsä käyttöoikeuden Espanjan alueella Maa Oy:lle. Tätä järjestelyä koskeva sopimus oli allekirjoitettu samassa yhteydessä, kuin varsinainen jälleenmyyntisopimus. Vain jälleenmyyntisopimus sisälsi välityslausekkeen. Välimiesmenettelyssä oli kysymys jälleenmyyntisopimuksen purusta, tavaramerkin käyttöoikeuden lopettamisesta, sekä niitä koskevasta vahingonkorvauksesta. Välitysmenettelyssä hävinnyt Maa Oy nosti kanteen, jossa se vaati välitystuomion kumoamista VML 41 § 1 mom. 1 kohdan mukaisen välimiehen toimivallan ylityksen perusteella. Maa Oy:n mukaan jälleenmyyntisopimuksen välityslauseke ei ulottunut niihin välitystuomioissa ratkaistuihin riitakysymyksiin, jotka koskivat tavaramerkin käyttöoikeutta ja siitä seuraavaa vahingonkorvausta. Maa Oy oli asianmukaisesti esittänyt väitteen jo välimiesmenettelyn aikana.

Tässä tapauksessa hovioikeudessa tutkittiin, ulottuuko jälleenmyyntisopimuksessa oleva välityslauseke myös tavaramerkin käyttöoikeutta koskevaan sopimukseen. Hovioikeus päätyi siihen, että välimies oli toimivaltainen ratkaisemaan asian, koska jälleenmyyntisopimus ja tavaramerkin käyttöoikeutta koskeva sopimus olivat osa samaa sopimuskokonaisuutta, ja koska riitakysymykset koskivat molempia sopimuksia, toisessa sopimuksessa oleva välityslauseke ulottui koskemaan näistä molempia. Hovioikeus tulkitsi myös, että tämä oli osapuolten alkuperäinen tarkoitus.¹³⁴ Hovioikeus viittasi ratkaisussaan myös Savolan artikkeliin, jossa todettiin, että erityisesti Englannin ja Yhdysvaltojen *common law* -oikeuskulttureissa annetaan perinteisesti keskeinen asema välityslausekkeen sanamuodolle, jolloin tulkinta johtaa siihen, että välityslauseke ulottuu ainoastaan pääsopimuksesta johtuviin vaatimuksiin. *Civil law* -maissa taas lähdetään siitä, että jos asiassa ei ole esitetty näyttöä siitä, miten osapuolet ovat tarkoittaneet rajata

¹³² HE 202/1991, s. 26. Kysymys ei kuitenkaan ole näin yksinkertainen, kuten myöhemmin osoitetaan, koska vastaus siihen onko osapuolten välillä voimassa olevaa välityssopimusta ei ole yleensä yksiselitteinen.

¹³³ Möller 1997, s. 85.

¹³⁴ Salminen 2013, s. 21.

välityslausekkeen soveltamisalan, esimerkiksi koskemaan ainoastaan pääsopimusta, välityslauseke kattaa myös siihen pääsopimukseen kuuluvat liitännäissopimuksiin. Tällä tavalla vältetään tilanteet, joissa osapuolet ratkaisevat osan riidasta tuomioistuimessa ja osa välimiesmenettelyssä.¹³⁵

Kumoamisperusteena voi myös olla se, että välimiehet ovat soveltaneet jotain muuta lakia tai säännöstä, kun mistä asianosaiset ovat välityssopimuksessa sopineet. Tämä kumoamisperuste tulee kuitenkin kysymykseen ainoastaan siinä tapauksessa, että väärän lain soveltaminen ilmenee suoraan välitystuomiosta. Toimivallan ylityksestä ei ole kyse, jos välimiehet ovat sinänsä soveltaneet oikeaa lakia, mutta heidän lain soveltamisensa on ollut virheellistä. Tämä johtuu siitä, että tuomioistuin ei voi välimiesmenettelylain 41 §:n perusteella tutkia välitystuomiota aineellisoikeudellisilta osin.¹³⁶ Ovaska nostaa esimerkkinä vastaavasta tilanteesta esiin tapauksen, jossa välitystuomiossa todetaan, että asiaan on sovellettu osapuolten sopimuksen mukaan Ruotsin lakia, vaikka välitystuomion perusteluista on ilmeistä, että siihen on sovellettu Suomen lakia.¹³⁷ *Kompetenssin-kompetenssi* -periaatteen kannalta vastaavan tyyppiset väitteet ovat kiinnostavia. Näin on ensinnäkin siitä syystä, että osapuolet voivat olla eri mieltä siitä mitä lakia tai säännöksiä välimiesmenettelyyn tulee soveltaa, jolloin keskeiseksi käy se mitä välimiehet asiasta lausuvat. Tässä voi olla kyse myös siitä, onko välimiehillä toimivaltaa asian ratkaisemiseksi. Toisaalta vastaavia lainvalintaväitteitä esitetään sen takia, että valittaja yrittää saada asiansa tuomioistuimen käsiteltäväksi prosessuaalisin perustein vetoamalla siihen, että välimiehet ovat ylittäneet toimivaltansa, vaikka kyse onkin aineellisesta kysymyksestä.¹³⁸

Keskeinen ryhmä toimivallan ylittämistä koskevissa kysymyksistä on se, jos välimiehet tuomitsevat enemmän tai muuta kuin mitä asianosainen on vaatinut. Tämä ilmentää edellä kuvattua kontradiktorista periaatetta ja siihen sisältyvää vaatimistaakkaa, joka asianosaisilla on välimiesmenettelyssä. Kumoamista koskevissa käsittelyissä vaatimistaakka linkittyy myös erittäin läheisesti kontradiktorisen periaatteen toiseen keskeiseen osaan, eli väittämistaakkaan. Mikäli toinen osapuoli ei ole vaatinut jotain, ja hänelle kuitenkin tuomitaan sitä, vastapuoli ei ole voinut lausua tästä, jolloin väittämistaakkaa on rikottu. Väittämistakkaan liittyvästä kumoamisperiaatteesta onkin säädetty 41 §:n 1 momentin 4 kohdassa, jonka mukaan välitystuomio voidaan

¹³⁵ Salminen 2012a, s. 16-18. ks. myös Savola 2008.

¹³⁶ Möller 1997, s. 86.

¹³⁷ Ovaska 2007, 259.

¹³⁸ Hemmo 2008, s. 1075.

kumota, jos asianosaiselle ei ole annettu mahdollisuutta ajaa asiaansa asianmukaisesti. Virolainen toteaa aiheeseen liittyen, että vaatimis- ja väittämistaakkaan liittyvät kumoamisperusteet ilmenevätkin usein samassa asiassa.¹³⁹ Koulu kuitenkin huomauttaa, että kumoamisperusteiden läheisestä yhteydestä huolimatta ne tulee pitää selkeästi erillään. Onhan olemassa mahdollisuus, että toinen täyttyy vaikka toinen ei täyty, ja kumpikin näistä perusteista riittää jo yksinään välitystuomion kumoamiseen.¹⁴⁰

Ratkaisussa HHO 26.6.2003 1942 ilmenee erittäin hyvin, miten kahta yllä mainittua kumoamisperustetta voidaan soveltaa samaan asiaan ilman ongelmia päällekkäisistä soveltamisaloista. Ratkaisu kuvaa myös, miten tuomioistuimet voivat kiinnittää huomiota eri oikeusohjeisiin. Tämä onkin mielenkiintoista *kompetenssin-kompetenssin* kannalta, sillä on ilmeistä, että välimiehillä voi joissain tapauksissa olla haasteita siinä, miten he tulkitsevat omaa toimivaltaansa sen suhteen, ovatko osapuolet saaneet mahdollisuuden täyttää väittämistaakkaansa, ja toisaalta, onko jotain seuraamusta suoraan vaadittu vai ei. Alla lainatussa ratkaisussa HHO 26.6.2003 käräjäoikeudessa asiaa tulkitaan vaatimistaakan (kohdan 1 toimivallan mukaan), kun taas hovioikeus on tulkinnut asiaa väittämistaakan kautta.

Asunto Oy:n ja Virtasen välillä oli tehty vuonna 1986 kiinteistökauppa ja siihen liittyvä hallintasopimus. Kaupan jälkeen osapuolet olivat tontin yhteisomistajia, ja hallitsivat siitä kumpikin tiettyä osaa. Välimiesmenettely alkoi vuonna 2000, kun Asunto Oy vaati välimiesoikeutta vahvistamaan, että tontin jäljellä oleva rakennusoikeus kuului kyseisten sopimusten mukaisesti Asunto Oy:lle. Lisäksi Asunto Oy vaati, että välimiesoikeus vahvistaa sen oikeuden laajentaa erästä tontilla olevaa rakennusta, sekä velvoittaa Virtasen myötävaikutusvelvollisuutensa perusteella valtuuttamaan Asunto Oy:n hakemaan rakennuslupaa suunnittelemlleen laajennuksille ja muutostöille. Virtanen vastusti vaatimuksia katsoen, että tontin rakennusoikeus on ylipäänsä jo kokonaan käytetty. Virtanen ei hyväksynyt yhtiön lisärakennushanketta, ja katsoi ettei häntä voida hyväksymiseen myötävaikutusvelvollisuuden perusteella myöskään velvoittaa, sillä kyseinen hallintasopimukseen perustuva velvollisuus on päättynyt jo yli 10 vuotta sitten aiemman rakennusprojektin yhteydessä vuonna 1989. Välimies katsoi ratkaisussaan, että myötävaikutusvelvollisuus on vanhentunut ja hylkäsi kaikki Asunto Oy:n vaatimukset. Asunto Oy nosti moitekanteen, jossa se vaati välimiesmenettelyn kumoamista VML 41 § 1 mom. 1 ja 4 kohtien perusteella. Kanne perustui molempien moiteperusteiden osalta käytännössä siihen seikkaan, että välimies ylitti toimivaltansa tuomitessaan myötävaikutusvelvollisuuden vanhentuneeksi, vaikka kumpikaan osapuoli ei esittänyt vanhentumisväitettä, minkä seurauksena Asunto Oy:llä ei myöskään ollut riittävää tilaisuutta asiansa ajamiseen.

Kuten ratkaisuselosteesta ilmenee, käräjäoikeuden näkemyksen mukaan kyse oli ensisijaisesti siitä, oliko välimies voinut asianosaisten lausumien perusteella tulkita, että riidan kohteena oli

¹³⁹ Virolainen 2007, s. 582.

¹⁴⁰ Koulu 2007, s. 142.

myötävaikutusvelvoitteen vanheneminen, vaikka tämä ei suoraan ilmennyt osapuolten lausumista. Käräjäoikeus katsoikin selvitettyksi, että lausumista sai sen käsityksen, että Virtasen näkemyksen mukaan myötävaikutusvelvoite oli vanhentunut, koska hänen mielestään hän oli täyttänyt velvoitteensa. Siksi käräjäoikeus katsoi, että välimies ei ollut ylittänyt toimivaltaansa määrätessään, että myötävaikutusvelvollisuus oli vanhentunut – olihan Virtanen täyttänyt vaatimistaakkansa käräjäoikeuden ja välimiehen näkemyksen mukaan.

Hovioikeus kuitenkin oli erimieltä käräjäoikeuden kanssa ja kiinnitti huomionsa siihen, että Asunto Oy:lle ei ollut varattu mahdollisuutta lausua vanhentumisväitteistä, koska Virtanen ei ollut täyttänyt hänelle asetettua vaatimistaakkaa. Tällä perusteella hovioikeus katsoi, että välitystuomio tulee kumota sen perusteella, että Asunto Oy:lle ei oltu varattu riittävää tilaisuutta asiansa ajamiseen.

Hemmo on yllä esitettyyn liittyen lausunut, että Suomessa on tyypillistä esittää väite toimivallan ylityksestä ja asianajotilaisuuden loukkauksesta vetoamalla sellaisiin seikkoihin, joihin asianosainen ei ole riittävällä tavalla vedonnut.¹⁴¹ Tyypitapauksena tästä voi nostaa esiin Salmi-
nen tapauksen VHO 2.2.2012 131:

Vesi Oy oli tilannut Tuli Oy:ltä teollisuuslaitteita, joiden toiminnassa oli sittemmin ilmennyt ongelmia. Vesi Oy oli purkanut tilaussopimuksen, ja käynnistänyt sen sisältämän välityslausekkeen mukaisesti välimiesmenettelyn, jossa se vaati kauppahinnan palautusta, sopimussakon maksamista, sekä vahingonkorvausta. Välitystuomiossa määrättiin Tuli Oy suorittamaan Vesi Oy:lle kauppahinnan palautusta ja sopimussakkoa, sekä Vesi Oy maksamaan Tuli Oy:lle korvausta laitteistolle suoritetuista korjaustoimenpiteistä. Tuli Oy nosti moitekanteen, jossa se vaati välitystuomion kumoamista VML 41 § 1 mom. 1 ja 4 kohtien perusteella. Toimivallan ylityksen osalta kanne perustui siihen, että välitystuomiossa on määrätty kauppasopimuksen purusta, vaikka sitä ei oltu vaadittu.

Tässä tapauksessa valittajan keskeinen peruste välitystuomion purkamiselle oli se, että vaatimuksena välimiesmenettelyssä ei oltu esitetty sitä, että kauppa tulisi purkaa. Valittajan näkemyksen mukaan oli ainoastaan vaadittu kauppahinnan palautusta, sopimussakkoa ja vahingonkorvausta. Näillä perusteilla valittaja katsoi, että välimiesoikeus oli ylittänyt toimivaltansa määrätessään kaupan puretuksi. Toiseksi valittaja katsoi, ettei hänelle oltu varattu mahdollisuutta lausua kaupan purusta. Käräjäoikeus katsoi kuitenkin, että ”asianosaiset ovat menettelyn aikana olleet tietoisia siitä, mitä seikkoja käsitellään, ja mihin seikkoihin välimiesoikeus tulee

¹⁴¹ Hemmo 2008, s. 1075.

ratkaisussaan antamaan vastauksen”, myös hovioikeus hyväksyi kärjäoikeuden ratkaisun perusteluineen.¹⁴²

Salminen esittää lisäksi Hemmoon viitaten, että tilanne, jossa välimies on jättänyt käyttämättä hänelle kuuluvaa toimivaltaa, voidaan tulkita niin, että välimies on rikkonut toimivaltansa rajoja.¹⁴³ Esimerkkinä tämän tyyppisestä tapauksesta Salminen esittää tapauksen THO 13.4.2011 832:

Metalli Oy oli tilannut Suunnittelu Oy:ltä satamalastausjärjestelmän suunnittelun, mallinnuksen sekä lujuuslaskennan, joiden perusteella Metallin Oy oli valmistanut kyseisen järjestelmän omaa asiakastaan varten. Eräs järjestelmän osista oli kuitenkin sortunut käyttökelvottomaksi ennen laitteen luovutusta Metallin Oy:n asiakkaalle. Metallin Oy katsoi sortumisen johtuvan suunnitelmien virheellisyydestä, ja vaati Suunnittelu Oy:ltä vahingonkorvauksia välimiesmenettelyssä. Yhtenä vahingonkorvauksen perusteena Metallin Oy esitti, että Suunnittelu Oy on rikkonut työturvallisuuslakia. Lisäksi Metallin Oy katsoi tämän muodostavan itsenäisenkin vastuuperusteen. Välimies katsoi, että välimiesoikeuden toimivalta rajoittui vain osapuolten välisen sopimusriidan ratkaisuun. Työturvallisuuslainsäädännön rikkomisen itsenäisenä vastuuperusteena välimies rajasi pakottavana ja viranomaisvalvontaisena toimivaltansa ulkopuolelle. Välimies kuitenkin jatkoi, että kyseisiä normeja voidaan käyttää apuna muun muassa tuottamusarvioinnin yhteydessä. Välimies ottikin ratkaisussaan huomioon väitetyn työturvallisuusrikkomuksen Suunnittelu Oy:n vastuuta ankaroitavana tekijänä. Konsulttitoiminnan yleisten sopimusehtojen mukaan vahingonkorvaus on enintään suunnittelijan palkkion suuruinen, ellei kysymys ole tahallisuudesta tai törkeästä huolimattomuudesta. Välimies tuomitsi maksettavaksi korvauksen, joka oli yli nelinkertainen palkkioon nähden. Metallin Oy kuitenkin nosti moitekanteen, jossa se väitti välimiehen menneen toimivaltansa ulommaksi, kun se on rajannut työturvallisuuslain käsittelyn toimivaltansa ulkopuolelle.

Kyseessä olevassa tapauksessa välimies on katsonut, että työturvallisuuteen liittyvät kysymykset eivät kuulu hänen toimivaltansa piiriin, ja näin ollen jättänyt käyttämättä näihin liittyvää harkintavaltaa. Kärjäoikeus kuitenkin katsoi, että koska välimies oli käyttänyt apunaan työturvallisuuslainsäädäntöä tuottamusarvioinnissa, hänen ei voitu katsoa sivuuttaneen täysin tätä lainsäädäntöä, johon osapuolet olivat vedonneet, vaikka hän olikin kärjäoikeuden mukaan materiaalisesti tulkinnut sitä väärin. Kärjäoikeus on kuitenkin perusteluissaan katsonut, että koska välimies on osittain tukeutunut työturvallisuuslainsäädäntöön, hän ei ole jättänyt huomitta kokonaisuudessaan hänen toimivaltansa kuuluvaa lainsäädäntöä. Koska välimies oli ottanut tämän huomioon, oli kumoamiskanteen kohteena tosiasiaa välitystuomion piiriin kuuluva materiaallinen kysymys (lain soveltaminen), jota kärjäoikeus ei voi tutkia. Hovioikeus hyväksyi kärjäoikeuden ratkaisun perusteluineen.

¹⁴² Salminen 2013b, s. 18.

¹⁴³ Ibid.

Ovaska on kuitenkin katsonut, että on mahdollista, että välimies syyllysty toimivaltansa väärinkäyttöön, jonka perusteena voi olla välitystuomion kumoaminen, jos välimies rajaa jonkin riidan kohteena olevan kysymyksen välimiesmenettelyn ulkopuolelle, vaikka tämä olisi kuulunut välityslausekkeen mukaan välimiesmenettelyyn.¹⁴⁴ Tästä kysymyksestä ei kuitenkaan liene yksimielisyyttä, sillä kuten ylläolevasta tapauksesta ja kirjallisuudessa esitetyistä näkemyksistä käy ilmi, kyse ei olisi toimivallan ylittämisestä (tai alittamisesta), vaan väärästä lainsoveltamisesta, joka ei ole moiteperuste, sillä välimiesoikeuksien ratkaisuja ei voida kumota väärin sovelletun lain perusteella.¹⁴⁵

Yllä esitetyistä tapauksista käy ilmi, että välitystuomion tilanteita, jossa välitystuomion kumoamista haetaan sen perusteella, että välimiehet ovat ylittäneet tai muuten toimineet vastoin toimivaltansa, on useita. Tämä kuvastaakin sitä, miten haastavaa on tulkita, mitä päätöksiä välimiehet voivat tehdä omasta toimivallastaan. Tämä herättääkin kysymyksen siitä, voidaanko Suomessa oikeasti puhua siitä, että välimiehillä on *kompetenssin-kompetenssia*. On ilmeistä, että heillä on menettelyn sisällä toimivalta tehdä toimivaltansa koskevia päätöksiä. Kysymys kuitenkin kuuluu, mitä merkitystä näillä päätöksillä on, jos ne voidaan aina haastaa tuomioistuimessa.

5.3 *Mitä merkitystä suomalaiselle välimiesmenettelylle on sillä, että välimiesten toimivalta voidaan haastaa yleisessä tuomioistuimessa?*

5.3.1 Päällekkäiset prosessit

Tässä tutkimuksessa on useaan otteeseen todettu, että välimiesmenettelyn alkaessa ja sen aikana voidaan nostaa Suomessa kanne koskien välimiesten toimivaltaa. Tämä kuvastaa sitä, että Suomessa ei sovelleta *kompetenssin-kompetenssi* -periaatteen negatiivista ulottuvuutta, jonka mukaan välimiesten tekemä omaa toimivaltaa koskeva ratkaisu estäisi toimivallan tutkimisen ainakin välimiesmenettelyn ollessa vireillä. Onkin todettu, että on välimiesten harkinnan varassa, keskeytetäänkö välimiesmenettely siksi aikaa, kunnes toimivaltakysymys on ratkaistu tuomioistuimessa lainvoimaisesti.¹⁴⁶

¹⁴⁴ Ovaska 2007, s. 259.

¹⁴⁵ Möller 1997, s. 85-86. ks. myös Koulu 2007, s. 139.

¹⁴⁶ Ks. myös Ovaska 2007, s. 192.

Päällekkäisiä prosesseja koskien Hemmo onkin todennut, että samaa sopimusta koskevan riidanratkaisun hajauttaminen välimiesmenettelyyn ja siihen nähden erilliseen tuomioistuimessa käytävään prosessiin on prosessiekonomian kannalta huono ratkaisu.¹⁴⁷

Päällekkäisiin prosesseihin ja siihen, että tuomioistuimille annetaan lopullinen päätäntävalta välityssopimuksen pätevyyden osalta, sisältyy myös joitain muita epävarmuustekijöitä kuin ilmeinen riski prosessiekonomialle. Nämä riskit ilmenevät erityisesti silloin, kun kyseessä on kansainvälisluontoinen välimiesmenettely tai välitystuomion täytäntöönpanon kohteena olevalle suoritukselle voidaan hakea täytäntöönpanoa jossain muussa maassa kuin Suomessa.

Kuten todettua välimiehillä ei ole velvollisuutta keskeyttää välimiesmenettelyä tai olla antamatta lopullista välitystuomiota, vaikka välityssopimuksen pätevyyttä koskeva kanne olisi samanaikaisesti vireillä tuomioistuimessa. Tämä voi johtaa siihen, että siinä tapauksessa, kun välimiehet ovat tulkinnet välityslausekkeen päteväksi, ja siten katsoneet, että heillä on toimivalta asian ratkaisemiseen, he antavat asiassa välitystuomion ennen, kun tuomioistuin on antanut asiassa lainvoimaisen ratkaisun. Välitystuomion ominaisuuksiin kuuluu se, että välitystuomio on lopullinen ja välittömästi täytäntöön pantavissa.¹⁴⁸ Koska välitystuomio on lopullinen ja heti täytäntöön pantavissa voidaan välitystuomio toimittaa täytäntöön pantavaksi mihin tahansa New Yorkin yleissopimuksen osapuolena olevaan maahan. Ovaska, esittää kansainväliseen täytäntöönpanoon liittyen, että vaikka tuomioistuin aikanaan antaisi asiassa lainvoimaisen tuomion, jossa välityssopimus todettaisiin pätemättömäksi, voi olla, ettei täytäntöönpanoa kohdemaassa enää voida peruuttaa.¹⁴⁹

Ovaska jatkakaakin, että asianosaisen tulisi oikeuksiensa turvaamiseksi pätevyyskanteen lisäksi vaatia välitystuomion täytäntöönpanon lykkäämistä. On kuitenkin mahdollista, että suomalainen tuomioistuin ei voi ottaa asiaa käsiteltäväkseen, sillä välityssopimuksesta on selvästi käytävä ilmi, että välimiesmenettely on tarkoitettu käytäväksi Suomessa. Ovaskan näkemyksen mukaan, jos välityslausekkeessa ei ole selkeää mainintaa siitä, että välimiesmenettely tullaan käymään Suomessa, eikä tämä selvästi käy ilmi osapuolten välisestä kirjeenvaihdosta tai vastaavasta, tilanne voi olla se, ettei asiaa voida käsitellä suomalaisessa tuomioistuimessa.¹⁵⁰

¹⁴⁷ Hemmo 2005, s. 93.

¹⁴⁸ Ks. tästä yllä kohta 2.3.5.

¹⁴⁹ Ovaska 2007, s. 323.

¹⁵⁰ Ovaska 2007, s. 333.

Edellä mainitut epävarmuustekijät ovat esimerkkejä siitä, miten epäselvästi konstruoitu *kompetenssin-kompetenssin* sääntely aiheuttaa tilanteita, joissa oikean ja lopullisen ratkaisun löytäminen voi olla lähestulkoon mahdotonta. Selkeästi välimiesmenettelylaissa määrättyllä toimivallan jaolla voitaisiin välttyä sekä päällekkäisiltä prosesseilta että vielä ikävämmitä päällekkäisiltä prosesseilta, joissa ei kuitenkaan päästä oikeusvarmuuden kannalta tyydyttävään lopputulokseen. On selvää, ettei se, että välimiehille annetaan lopullinen *kompetenssin-kompetenssi* varmista materiaalsen oikeuden kannalta aina oikeaa ratkaisua, mutta mielestäni oikeusvarmuudella ja prosessin ennakoitavuuden kannalta olisi keskeistä, että Suomessa olisi selkeät toimivallan jakoon liittyvät säännökset.

5.3.2 Välitustuomion lopullisuus

Välitustuomiolle annetaan heti sen julistamisen jälkeen oikeusvoima samalla tavalla kuin tuomioistuimen lainvoimaiselle ratkaisulle.¹⁵¹ Oikeusvoima ei kuitenkaan suoraan taivu siihen, että tuomio voidaan Suomessa laittaa pakolla täytäntöön, kun taas Suomessa annettu välitustuomio voidaan panna kansainvälisesti täytäntöön New Yorkin yleissopimukseen perustuen.¹⁵² Suomessa pakkotäytäntöönpano vaatii täytäntöönpanohakemuksen tekemistä yleiseen tuomioistuimeen. Täytäntöönpanohakemuksen yhteydessä vaarantuu Suomessa myös välimiesmenettelyn yksityisyys, sillä täytäntöönpanohakemukseen tulee liittää jäljennös välitustuomiosta, joka sitten oikeudenkäymiskaaren julkisuusäännösten perusteella tulee osaksi tuomioistuinten julkista asiakirjastoa.

Haasteena tässä välitustuomion lopullisuuden kannalta on, kuten edellä on esitetty, että välitustuomion kumoamista voidaan hakea sillä perusteella, että välimiehet ovat ylittäneet toimivallansa. Tämä taas tuo epävarmuutta välitustuomion lopullisuusperiaatteen osalta ja heikentää välimiesmenettelyn tehokkuutta riidanratkaisuvälineenä.

Koska välitustuomiolle täten annettua oikeusvoimavaikutusta voidaan jälkikäteen haastaa kumoamisperusteeseen vedoten, sille annettu oikeusvoima verrattuna lainvoimaiseen tuomioistuimen ratkaisuun on melko heikko. Tätä välitustuomion oikeusvoimaa ja sen ulottuvuutta voitaisiin parantaa sillä, että välimiesten tekemille toimivaltaratkaisuille, eli sille kun he soveltavat *kompetenssin kompetenssia*, annettaisiin yllä käsitellyn mukaisesti Saksan tapaa vastaavasti

¹⁵¹ Männistö 2004, s. 197.

¹⁵² Koulu 2007, s. 273-274.

lopullinen vaikutus.¹⁵³ Välimiesmenettelyn ennakoitavuutta pidetäänkin yleisesti yhtenä välimiesmenettelyn keskeistä oikeushyvistä, ja ennakoitavuus on keskeisessä asemassa sen suhteen, onko välimiesmenettely houkutteleva riidanratkaisumenetelmä.¹⁵⁴

5.3.3 Välimiesmenettelyn nopeus

Tässä tutkimuksessa on aikaisemmin todettu, että yhtenä välimiesmenettelyn eduista pidetään sitä, että välimiesmenettelyn kautta osapuolet saavat riita-asiansa ratkaistua mahdollisimman nopeasti ja tehokkaasti. Nopealla asian ratkaisulla voi olla kantajan kannalta keskeinen asema, esimerkiksi silloin, kun kantajan tavoitteena on saada suoritus erääntyneille maksuille tai vahvistettua jonkin sopimuksen irtisanominen. Möller toteaaakin, että välimiesmenettelyn etuna on se, että välitystuomio on lopullinen.¹⁵⁵ Guttorm toteaa osaltaan myös, että etu on siinä, ettei kantajaa sidota pitkiin valitusprosesseihin,¹⁵⁶ jotka pahimmassa tapaukset jatkuvat vuosia, jos asiaa esimerkiksi käsitellään korkeimmassa oikeudessa ja palautetaan sieltä vielä käräjäoikeuden ratkaistavaksi.

Mutta onko tilanne todella näin hyvä? Saadaanko välimiesmenettelyssä varmasti nopeasti toimeenpantava ratkaisu aikaiseksi? Tässä tutkimuksessa on esitetty useita eri tilanteita, joissa välimiesten tekemiä ratkaisuja ja jopa lopullisia välitystuomioita voidaan sitoa pitkiksiin ajoiksi tuomioistuinkäsittelyyn.

Erityisesti välimiesten toimivaltaan liittyvät kysymykset ovat kysymyksiä, joiden perusteella välimiesten ratkaisuja voidaan sitoa tuomioistuin käsittelyyn ja jopa aiheuttaa päällekkäisiä prosesseja. Koska välimiehillä Suomessa ei ole lopullista *kompetenssi-kompetenssi* on mielestäni aiheellista kyseenalaistaa se käsitys, että välimiesmenettely on nopeampaa tai ainakaan halvempaa kuin tuomioistuin käsittely. Kuten on todettu, varsinkin liike-elämän osapuolten tavoitteena on usein saada asialle nopea ratkaisu, jotta yritykset voivat jatkaa ydintoimintaansa. Kuitenkin juuri nämä liike-elämän monimutkaiset riidat ovat sellaisia, joissa yleensä nostetaan väitteitä koskien välimiesten toimivaltaa. Edellä viitattiinkin Ovaskan näkemykseen siitä, että

¹⁵³ Tämän tutkimuksen yhtenä tehtävänä on selvittää, tulisiko Suomen *kompetenssin-kompetenssi* -periaatteen näkökulmasta säätää uudeksi välimiesmenettelylaiksi UNCITRAL mallilakia vastaava välimiesmenettelylaki. Siksi myöhemmin otetaan tarkemmin kantaa siihen toisiko mallilain mukainen välimiesmenettelylaki vastauksia edellä mainittuihin kysymyksiin.

¹⁵⁴ Wallgren-Lindholm 2011, s. 701.

¹⁵⁵ Möller 1997, s. 7.

¹⁵⁶ Guttorm 2005, s. 6

erityisesti liike-elämän monimutkaisissa riidoissa nostetaan usein esiin juuri välimiesten toimivaltaa koskevia väitteitä.¹⁵⁷ Ovaska lausui asiasta, että tällöin on usein kyse taktikoinnista.

Mielestäni yllä käsitellylle taktikoinnille ei kuitenkaan pitäisi antaa mahdollisuutta, tai ainakin välimiehillä tulisi olla *kompetenssin-kompetenssia* ratkaista itse vastaavat toimivaltaväitteet. Tässä tulee myös huomioida, että näitä laajoja liike-elämän riitoja ajavat yleensä kokeneet asianajajat, joilla on ollut mahdollisuus osallistua omalla asiantuntemuksellaan välimiesten valintaan. Onkin kohtuutonta, että menettelyä pitkitetään ja kansallisia tuomioistuimia rasitetaan toimivaltaväitteillä, jotka asiantuntevat välimiehet voisivat ratkaista. *Kompetenssin-kompetenssi* -periaatteen puuttuminen voi myös johtaa kohtuuttomiin kuluihin prosessien pitkittyessä ja laajentuessa myös kansallisiin tuomioistuihin. Tämä taas johtaa siihen, että taloudellisesti vahva vastaaja voi aiheuttaa oikeudenmenetyksen heikommalle kantajalle.

¹⁵⁷ Ovaska 2007, s. 190.

6 TARVITAANKO SUOMEEN UUSI VÄLIMIESMENETTELYLAKI?

6.1 Suomen tulisi säätää uusi välimiesmenettelylaki

6.1.1 Vuoden 1992 välimiesmenettelylaki ja historiallinen kehitys

Suomessa tällä hetkellä voimassa oleva välimiesmenettelylaki on säädetty vuonna 1992 ennen kansainvälisen kaupan nykyisen laajuista avautumista ja Suomen liittymistä Euroopan unionin jäseneksi. Tuolloin ei ilmeisesti nähty tarpeelliseksi säätää välimiesmenettelylakia vastaamaan UNCITRAL mallilakia tai ainakaan mallilakivaltion statuksen saamisessa ei kansallisten eroavaisuuksien vuoksi onnistuttu, vaikka mallilakiin viitattiinkin useaan otteeseen hallituksen esityksessä¹⁵⁸.

Vuoden 1992 laki säädettiin lähtökohtaisesti kansallisiin riidanratkaisun tarpeisiin ja kansalliset erityispiirteet huomioiden. Laki on täyttänyt sille asetetut vaatimukset ja toiminut muutamia yksittäisiä säännöksiä lukuun ottamatta pääosin moitteettomasti.¹⁵⁹ Laki pysyy hyvin uskollisena suomalaiselle tavalle muotoilla lait melko suppeasti ja istui siten kansallisesti hyvin silloiseen lainsäädäntökehikseen. Motiiveja uuden välimiesmenettelylain säätämiseksi tai nykyisen lain kattavalle päivittämiseksi on kuitenkin useita. Kuitenkin on myös niitä asiantuntijoita, joiden mielestä välimiesmenettelylain kattava uudistaminen ei ole tarpeen. Näistä esimerkkinä voi mainita oikeusneuvos Gustaf Möllerin¹⁶⁰, jonka kirjoituksiin välimiesmenettelystä tässäkin tutkimuksessa on viitattu useasti.

Viimeisen reilun 25 vuoden aikana Suomi on integroitunut osaksi globaalia yrity maailmaa, ja suomalaiset yritykset ovat saaneet jalansijaa kansallisten markkinoiden lisäksi myös kansainvälisillä markkinoilla. Nykyisin uudet yritykset pyrkivät yhä enenevässä määrin jo toimintansa alusta alkaen kansainvälisille markkinoille, eikä yritysten roolia Suomen kansantaloudessa, erityisesti tämän kehityksen ansiosta, voi korostaa liikaa. Tätä taustaa vasten olisi suotavaa, että suomalaiset yritykset pystyisivät tukeutumaan toiminnassaan kansallisiin menettelyihin ilman tarvetta tukeutua sopimuskomppaneidensa kotimaiden käytäntöihin. Välimiesmenettely onkin tästä erinomainen esimerkki. Suomalaisille yrityksille voi nykytilassa olla haastavaa suostutella

¹⁵⁸ Ks. esim. HE 202/1991 vp., s. 3-6

¹⁵⁹ Möller 2015, s. 408.

¹⁶⁰ Ibid., s. 419.

kansainväliset kauppakumppaninsa alistamaan sopimukset suomalaiseen välimiesmenettelyyn, koska Suomen välimiesmenettelylaki on kansainvälisesti tuntematon. Välimiesmenettelylain säätäminen mallilain mukaiseksi korjasi tämän epäkohdan. Ei ole suomalaisten yritysten tai elinkeinoelämän edun mukaista, että niiden riita-asiat käsitellään Suomen ulkopuolella.

6.1.2 Nykyisen välimiesmenettelylain ongelmat ja lainsäädäntötarve

Nykyinen välimiesmenettelylaki ei tarjoa kansallisten erityispiirteidensä vuoksi aidosti kilpailukykyistä vaihtoehtoa kansainvälisten välimiesmenettelyiden toteuttamiselle Suomessa. Tähän kategoriaan sisältyvät myös suomalaisen ja ulkomaalaisen yrityksen väliset välimiesmenettelyt, joista on usein kyse suurempien suomalaisten yritysten kohdalla. Puhumattakaan siitä, että suomalaiset startup-yritykset, joiden resurssit ovat rajalliset ja vaikuttamismahdollisuudet sopimusten sisältöön kansainvälisten kauppakumppaneiden kanssa pienet, eivät pysty luottamaan siihen, että he saisivat kauppakumppaninsa suostumaan välimiesmenettelyyn Suomen lain alla. Suomea ei valita välimiesmenettelymaaksi, sillä sopimusta solmittaessa välimiesmenettelylausekkeessa on yksinkertaisempaa sopia välimiesmenettelyn toteuttamisesta tarpeen tullen sellaisessa maassa, jonka välimiesmenettelylakiin ei tarvitse erikseen perehtyä joko sen mallilakiluonteen tai yleisen tunnettavuuden vuoksi. Suomi ei tällä hetkellä täytä kumpaakaan näistä vaatimuksista.

Suomessa pitää toteuttaa välimiesmenettelylain kokonaisuudistus, eikä siinä ole syytä takertua liiaksi pelkästään yksittäisissä säännöksissä esiin nousseisiin ongelmiin. Täysin saavutettavissa olevassa ihannelanteessa uusi laki palvelee kansallisia toimijoita aiempaa selkeämpänä kokonaisuutena ja lisäksi houkuttelee Suomeen myös kansainvälisiä toimijoita ratkaisemaan riitojaan.

On kuitenkin huomioitava, että mallilakikin uudistuu ja Suomessa voisi olla paikallaan sisällyttää uuteen välimiesmenettelylakiin niitä parannuksia, joita maailmalla on jo osittain tehty mallilakiin. Uuden välimiesmenettelylain ei tarvitse olla suora kopio UNCITRAL mallilain tekstistä, jotta Suomi mielletäisiin ja listattaisiin niiden maiden suureen joukkoon, jotka laskeetaan mallilakimaiksi. Tosiasiassa monet maat ovat hieman muokanneet mallilain tekstiä. Keskeistä sille, että maa katsotaan mallilakimaaksi, on, että kansallinen välimieslainsäädäntö perustuu mallilaille ja soveltaa niitä keskeisiä periaatteita, joista mallilaissa säädetään. Näistä

esimerkkinä voi mainita tämän tutkielman kannalta keskeisen *kompetenssin-kompetenssi* -periaatteen.

Euroopan unionin parlamentin toimesta tehtiin vuonna 2014 selvitys välimiesmenettelyn tilasta jäsenvaltioissa. Selvityksessä todettiin Suomen osalta, että välimiesmenettely Suomessa vaikuttaa olevan niin kutsutussa odotustilassa. Tätä perusteltiin sillä, että Suomessa on kehittynyt välimiesmenettelykäytäntöä ja arvostettu välitysinstituutti, mutta tästä huolimatta Suomi ei onnistu houkuttelemaan kansainvälisiä välimiesmenettelyjä Suomeen. Selvityksessä havaittiin, myös, että Suomessa oikeudelliset instituutiot antavat ainoastaan rajoitettua tukea välimiesmenettelylle. Positiiviselta kannalta selvityksessä todetaan kuitenkin, että Suomessa suhtautuminen välimiesmenettelyyn on kaikkea muuta kuin vihamielinen, ja tämä on auttanut osaltaan siinä, että Suomessa on aktiivinen kansallinen välimiesmenettelykenttä. Kuitenkin huomautettiin, että ilman lainsäädännöllistä tukea ja tukea tuomioistuinlaitokselta Suomi tuskin tulee vahvistamaan asemaansa kansainvälisenä välimiesmenettelymaana. Lainsäädännölliseltä puolelta huomautettiin myös, että Suomen välimiesmenettelylaki on vanhentunut, ja vaikka se on kokonaisuudessaan melko onnistunut, se ei kuitenkaan laadullisesti vastaa mallilakia.¹⁶¹

6.2 Uuden välimiesmenettelylain tulisi olla UNCITRAL

Kuten Oikeusministeriön välimiesmenettelyn toimivuudesta ja uudistamistarpeista kerätystä lausuntomateriaalista käy ilmi suomalaiset riidanratkaisun ja välimiesmenettelyn asiantuntijat sekä liike-elämässä, asianajopuolella että yliopistomaailmassa tukevat lähes yksimielisesti välimiesmenettelylain uudistamista UNCITRAL:n mallilain mukaiseksi.¹⁶² Esimerkiksi Dittmar & Indrenius Asianajotoimisto Oy:n lausumasta ilmenee, että Suomen välimiesmenettelylain vastaamattomuus UNCITRAL:n mallilain kanssa aiheuttaa jatkuvasti ongelmia. Ulkomaiset sopimuskumppanit eivät tunne kansallista lakia, eivätkä he siten suostu valitsemaan Suomea välimiesmenettelyn paikaksi.¹⁶³

UNCITRAL:n mallilain implementoiminen osaksi kansallista lainsäädäntöä olisi järkevin tapa välimiesmenettelylain uudistamiseksi. Sen sisältö tunnetaan kaikkialla maailmassa ja sen soveltamisesta on syntynyt laajasti oikeuskäytäntöä yli 30 vuoden ajalta. Mallilaki on käytännössä

¹⁶¹ Legal instruments and the practice of arbitration in the EU, s. 90-91

¹⁶² Ks. Oikeusministeriö 2018, s. 1-121.

¹⁶³ Oikeusministeriö 2018, s. 9, Dittmar & Indrenius Asianajotoimiston lausunto.

vakiintuneen välimiesmenettelypaikka-aseman lisäksi ainoa tapa näyttäytyä houkuttelevana välimiesmenettelyjen paikkana. Suomella ei ole tällaista asemaa, joten mallilain omaksuminen osaksi kansallista lainsäädäntöä olisi ainoa realistinen vaihtoehto Suomen nostamiseksi potentiaaliseksi välimiesmenettelyjen paikaksi.

Oikeusministeriön selvityksessä on myös tuotu esille yritysmaailman näkemystä välimiesmenettelylain uudistamiseen. Wärtsilä on antamassaan lausunnossaan puoltanut välimiesmenettelylain uudistamista mallilain mukaiseksi käytännön esimerkein. Wärtsilä tuo esille sitä tosielämän kokemusta, jonka mukaan heidän on vaikea saada projektirahoittajia suostumaan Suomen lainsoveltamiseen. Wärtsilän näkemyksen ja kokemuksen mukaan rahoittajat eivät yksinkertaisesti luota vanhentuneeseen lakiin vuodelta 1992. Yhteenvetona Wärtsilä toteaa, että:

Kansainvälisesti toimivien suomalaisten yritysten intressissä olisi ehdottomasti parantaa Suomen kilpailukykyä riidanratkaisumaana tarjoamalla edullinen ja ehdoton riidanratkaisumalli.¹⁶⁴

Mallilain ottaminen osaksi Suomen lainsäädäntöä olisi monin tavoin Suomen edun mukaista. Suoraan välimiesmenettelyyn liittyvien positiivisten aspektien lisäksi, Suomen kannalta olisi hyödyllistä pyrkiä nostamaan houkuttelevuuttaan välimiesmenettelymaana myös sen vuoksi, että välimiesmenettelyjen saaminen maahan toisi mukanaan tuloja, esimerkiksi välimieslautakuntien työllistymisen muodossa sekä myös muiden paikallisten toimijoiden, kuten majoitustai ravintolapalveluiden kautta.

Lisäksi mallilain hyödyntäminen vähentäisi kansallista lainsäätämistäakkaa, kun mallilaki voitaisiin yksinkertaisimmillaan vain kääntää kotimaisille kielille. Mallilaki vastaa tämänhetkisiä hyviä kansainvälisiä käytäntöjä ja on myös suomalaisten asiantuntijoiden keskuudessa yleisesti hyväksytty välimiesmenettelyjen perusta.¹⁶⁵ On kuitenkin myös mahdollista käyttää harkintavaltaa implementoitaessa mallilakin osaksi kansallista lainsäädäntöä, eli joiltakin osin myös joustovaraa löytyy niin toivottaessa. Tästä esimerkkinä, että 73 maata ovat jo jollain tavalla muokanneet mallilakia omassa välimiesmenettelylaissaan, kuitenkin menettämättä statustaan mallilaki maana.¹⁶⁶

¹⁶⁴ Oikeusministeriö 2018, s. 112, Wärtsilä Oyj:n lausunto.

¹⁶⁵ Ks. tästä esimerkiksi Oikeusministeriö 2018, s. 17 ja s. 20, Dittamar & Indrenius Asianajotomiston lausunto. Kuitenkin on huomattava, että tämä ei välttämättä ole paras ratkaisu, ainakaan *kompetenssin-kompetenssi* -periaatteen kannalta. Ks. alakappale 6.4.

¹⁶⁶ Seppälä 2017, s.11.

On myös huomioitava, että mallilakikin uudistuu ja Suomessa voisi olla paikallaan sisällyttää uuteen välimiesmenettelylakiin niitä parannuksia, joita maailmalla on tehty mallilakiin. Uuden välimiesmenettelylain ei tarvitse olla suora kopio UNCITRAL mallilain tekstistä, jotta Suomi mielletäisiin ja listattaisiin niiden maiden suureen joukkoon, jotka lasketaan mallilaki maiksi.¹⁶⁷ Tosiasiassa monet maat ovat hieman muokanneet mallilain tekstiä, keskeistä sille, että maa katsotaan mallilaki maaksi, on, että kansallinen välimieslainsäädäntö perustuu mallilaille ja soveltaa niitä keskeisiä periaatteita, joista mallilaissa säädetään, näistä esimerkkinä voi mainita *kompetenssin-kompetenssi* -periaatteen.¹⁶⁸ Yhdistyneiden kansakuntien kansainvälisen kauppaoikeuden toimikunta on myöskin suositellut, että Suomi siirtyisi mallilakiin perustuviin välimiesmenettelysäädöksiin.¹⁶⁹

Välimiesmenettelylain uudistaminen mallilakia vastaavaksi toisi luultavasti suomeen myös muita välimiesmenettelyjä kuin ainoastaan *ad hoc* -menettelyjä, sillä osapuolten harkitessa sitä, missä maassa he aikovat ratkaista tulevat riitansa merkitystä on keskeisesti sillä mikä on maan *lex arbitri* vaikka osapuolten tarkoituksena olisi ratkaista riitansa institutionaalisessa menettelyssä.¹⁷⁰ Siksi mallilain mukainen välimiesmenettelylaki lisäisikin todennäköisesti Suomessa myös ICC- ja FAI-menettelyiden määrää.¹⁷¹

Keskustelussa tulisi ottaa huomioon myös se juristeille ehkä hieman harvinaisempi kysymys, että kun ulkomainen juristi tekee valintaa siitä, missä hän haluaa ratkaista, jonkin riidan ei hän ainoastaan tutustu potentiaalisen maan lainsäädäntöön. Eikä tämä ajankäytön kannalta olisi tehokastakaan. Juristilla ei lähtökohtaisesti ole resursseja tutustu kaikkien potentiaalisten maiden lainsäädäntöön substanssitasolla, siksi merkitystä ei ainoastaan ole sillä mitä laki säättää vaan myös sillä mikä on näkemys jostain kyseisestä laista. Koska mallilaki on yleisesti hyväksytty ja hyväksi koettu lainsäädäntö on sillä yksinkertaisella tosiasialla, että välimiesmenettelylaki on UNCITRAL:in mallilain periaatteet täyttävänä hyväksytty ratkaiseva merkitys sen osalta missä riita ratkaistaan.¹⁷²

¹⁶⁷ On kuitenkin tärkeää, että implementoitaessa mallilakia varmistetaan siitä, että Suomen tekemät muutokset, eivät johda siihen, ettei UNCITRAL hyväksy suomea mallilakimaaksi. Ks. Seppälä 2017, s. 11 alaviitteet.

¹⁶⁸ Oikeusministeriö 2018, s. 84, Keskuskauppakamarin lausunto.

¹⁶⁹ Montineris 2018, s. 12.

¹⁷⁰ Mistelis 2011, s. 367.

¹⁷¹ Oikeusministeriö 2018, s. 32, Eversheds Asianajotoimiston lausunto.

¹⁷² Oikeusministeriö 2018, s. 39, Wallgren-Lindholm, Carita.

Tässä yhteydessä on myös otettava huomioon, että juristin on itse otettava huomioon riskienhallinta ja kustannustekijät. Ulkomaalaiselle juristille voi olla erittäin vaikea perustella asiakkaalleen miksi tulisi valita välimiesmenettelypaikaksi maa, jonka välimiesmenettelylaista ei ole kokemuksia. UNCITRAL on esimerkiksi koonnut mallilain soveltamista koskevan kokoelman, jonne on kerätty yhteensä 725 välitystuomiota 37:tä eri jurisdiktiosta,¹⁷³ tämä on aivan selkä kilpailuetu suomeen nähden, koska Suomen välimiesmenettelylain alla tehtyjä ratkaisuja on heikosti saatavilla varsinkaan englanniksi.

Mallilain vastustajien keskeisenä argumenttina on usein esitetty, että mallilaki ei vastaa suomalaista lainsäädäntötraditiota ja että mallilain kirjoitustapa on ristiriidassa Suomalaisen lainkirjoittamistavan kanssa.¹⁷⁴ On totta, että mallilaki ei vastaa kirjoitusmuodoltaan sitä mihin suomessa on totuttu, eikä ole linjassa pohjoismaisen lainsäädäntötradition kanssa. Tästä huolimatta Suomi on, jo monella tapaa kansainvälistynyt, muun muassa sen kautta, että EU-lainsäädäntö on muuttanut, sitä miten Suomessa lakeja säädetään ja miten näitä tulisi ottaa huomioon. Näkemykseni mukaan Suomessa tulisi suorittaa intressipunnintaa sen suhteen onko tavoitteena se, että Suomi nähdään kansainvälisesti houkuttelevana välimiesmenettelymaana, joka osaltaan myös edesauttaa Suomen taloudellista kilpailukykyä, vai halutaanko ehdottomasti pitää kiinni vanhentuneista traditioista, ja niin jäädä jälkeen välimiesmenettelyn saralla. Vastaukseni tähän on, että Suomen tulisi ehdottomasti pyrkiä kohti kansainvälistä huippua välimiesmenettelymaana, ja siten myös hyötyä siitä taloudellisen kilpailukyvyn osalta.

6.3 Uuden kansainvälisen käytännön mukainen välimiesmenettelylaki tekisi Suomesta kilpailukykyisen vaihtoehdon välimiesmenettelyjen järjestyspaikaksi

Suomen elinkeinoelämän kokonaiskehityksen kannalta ei ole järkevää, että maa jää ajastaan jälkeen jääneen välimiesmenettelyn takia paitsi merkittävistä tuloista. Suomella on valtavasti potentiaalia nousta yhdeksi maailman houkuttelevimmista välimiesmenettelypaikoista. Tämä ei kuitenkaan ole mahdollista, jos välimiesmenettelyä koskeva lainsäädäntö ei ole yleisesti tunnettua.

Suomen tuomioistuinten ja muun lainsäädännön on oltava välimiesmenettelykäytäntöä tukevia, lisäksi tuomioistuimissa tulee ottaa myönteinen kanta välimiesmenettelyyn

¹⁷³ Digest of Case Law 2012.

¹⁷⁴ Oikeusministeriö 2018, s. 21, Borenius Asianajotoimiston lausunto.

riidanratkaisumenetelmänä. On selvää, ettei pelkkä mallilain implementointi riitä, mutta välimiesmenettelylakia lukuun ottamatta Suomella on kaikki tarvittavat ominaisuudet noustakseen suosituksi kansainvälisten välimiesmenettelyjen paikaksi. Suomen asema poliittisesti neutraalina ja vakaana maana on laajasti tunnustettu. Yhdessä oikeusvaltioperiaatteen ja korruption puuttumisen kanssa nämä ominaisuudet tekevät Suomesta houkuttelevan välimiesmenettelymaan, kunhan vain välimiesmenettelylaki saadaan päivitettyä mallilakia vastaavaksi kansainvälisesti tunnetuksi ja helposti lähestyttäväksi laiksi.

Suomen etuna ovat myöskin sen maine luotettavana kansainvälisten konfliktien ratkaisijana ja diplomaattisten tapaamisten järjestäjänä sekä suomalainen kustannustehokkuus, asiantuntevuus ja korkeatasoinen juridiikan asiantuntemus. Lisäksi Suomi on maantieteelliseltä sijainniltaan ja yhteyksiltään kehittynyt maa, johon välimiesmenettelyjä olisi helppo järjestää. Asiamiehille ja muille asianosaisille on tarjolla tasokkaita palveluja usein monia viikkoja kestävien välimiesmenettelyiden ajaksi.

Kuten edellä on esitetty ja myös teollisuuden toimijoiden lainauksesta luettu, välimiesmenettelylain uudistamine auttaisi suomalaisia yrityksiä niiden toimiessa globaaleilla markkinoilla. On ensiarvoisen tärkeää, että suomalaisilta yrityksiltä poistetaan niitä kaupan esteitä, joita voidaan poistaa ilman, että vaarannetaan muuta taloutta. Välimiesmenettelylain uudistaminen olisikin yksi niitä harvoja uudistuksia, jossa on vaikea nähdä, kuka häviää – yritysten toiminta kansainvälisesti helpottuu, suomeen saadaan lisää tuloja välimiesmenettelyiden kautta ja tuomioistuinten juttutaakkaa vähenee, kun sieltä poistuu sinne muutenkin huonosti sinne soveltuvat laajat erityisosaamista vaativat riidat.

6.4 Mitä etua siitä olisi, että suomella olisi välimiesmenettelylaki, joka tunnustaa kompetenssin-kompetenssi -periaatteen?

Kompetenssin-kompetenssin -periaatteen puuttuminen välimiesmenettelylaista on erittäin vakava puute, Savola toteaaakin, että uuteen välimiesmenettelylakiin tulisi ottaa mallilakia vastaavat *kompetenssin-kompetenssiä* koskevat säännökset.¹⁷⁵ Myös Mika Hemmo on todennut, että vaikka välimiesmenettelylaki toimii kokonaisuudessaan hyvin tulisi nykyiset säännökset, jotka

¹⁷⁵ Savola 2017, s. 510.

mahdollistavat sen, että välimiesten tekemät toimivaltaratkaisut saatetaan tuomioistuimen käsiteltäväksi kesken välimiesmenettelyn uudistaa.¹⁷⁶

Asianajotoimisto DLA Piper taas on lausunut, että välimiesmenettelylain uudistamisessa yksi tärkeimmistä yksittäisistä asioista on välimiesoikeuden toimivaltakysymysten tutkiminen, ja näiden osalta erityisen tärkeää olisi poistaa mahdollisuus saattaa välimiesten toimivaltaa koskevat kysymykset tuomioistuimen tutkittavaksi kesken välimiesmenettelyn ja näin poistaa päällekkäisten prosessien riski.¹⁷⁷

Tuula Linna esittää lausunnossaan oikeusministeriön lausuntopyyntöön, että merkittävässä asemassa on *kompetenssin-kompetenssi* -periaate. Linna huomauttaa, että Suomessa noudatetaan tällä hetkellä kaksiraiteista välimiestentoimivallan tutkimisjärjestelmää, jossa samaan aikaan toimivaltaisia tutkimaan välimiestentoimivallan ovat välimiehet sekä tuomioistuin. Linnan näkemyksen mukaan tulee selkeyttää missä forumissa ja missä vaiheessa välimiesten toimivalta voidaan riitauttaa. Linna esittää ratkaisuksi, että tuomioistuin ratkaisisi mahdollisimman aikaisessa vaiheessa välimiesten toimivaltaa koskevan kysymyksen, jos välimiehet ovat katsoneet olevansa toimivaltaisia, mutta ei muussa tapauksessa.¹⁷⁸

Yhdyn yllä mainittuihin lausuntoihin siitä, että *kompetenssi-kompetenssi* -periaatteesta tulee säätää uudessa välimiesmenettelylaissa. On välimiesmenettelyn ja varsinkin sen kansainvälisen ulottuvuuden kannalta kestävä tilanne, ettei välimiesten tekemistä toimivaltaratkaisusta ole säädetty yksiselitteisesti.

Miten välimiesmenettelylakia sitten pitäisi uudistaa välimiesten toimivaltaratkaisujen osalta? Linnan esittämä näkemys siitä, että välimiesmenettelyn alussa tulisi olla mahdollista ratkaista erilliskanteella välimiestentoimivaltaa koskeva kysymys, jos nämä ovat tehneet asiassa toimivallan hyväksyvän ratkaisun on mielestäni osittain hyväksyttävä. Varsinkin siltä osin, kun Linna esittää, että välimiesmenettely tulisi keskeyttää tuomioistuinkäsittelyn ajaksi.

Näen kuitenkin, ettei Linnan esittämä ratkaisu ole paras mahdollinen, sillä se, että välimiesten tekemä positiivinen toimivaltaratkaisu aina voitaisiin saattaa tuomioistuimen tutkittavaksi, on

¹⁷⁶ Oikeusministeriö 2018, s. 95, Mika Hemmon lausunto. Hemmon lausuntoon on myös yhtynyt Fondia Oy sekä asianajaja Lauri Railas.

¹⁷⁷ Oikeusministeriö 2018, s. 70, DLA Piper Asianajotoimiston lausunto.

¹⁷⁸ Oikeusministeriö 2018, s. 79, Tuula Linnan lausunto.

mielestäni ongelmallista. Tämä siitä syystä, että välimiehet ovat ratkaisseet toimivaltaansa koskevan kysymyksen osapuolen väitteen johdosta, näkemykseni mukaan on epätodennäköistä, että osapuoli, joka on välimiesmenettelyn aluksi vedonnut siihen, että välimiehillä ei ole toimivaltaa hyväksyä välimiesten toimivaltaratkaisun. Tällöin riskinä on se, että välimiesten tekemistä positiivisista toimivaltaratkaisuista valitettaisiin käytännössä aina tuomioistuimeen, joka hidastasi sekä välimiesmenettelyä että ruuhkauttaisi tuomioistuimet.

Yhtyisin pääosin Savolan näkemykseen siitä, että Suomalaisesta välimieslainsäädännöstä pitäisi kokonaan poistaa mahdollisuus siihen, että välimiesten tekemä toimivaltaratkaisu saatettaisiin tuomioistuimen ratkaistavaksi samaan aikaan kun asia on vireillä välimiesmenettelyssä.¹⁷⁹ Tämä olisi myös lisäys siihen mitä mallilaissa säädetään välimiesten *kompetenssin-kompetenssista*. Savola kannattaa myös sitä, että uuteen välimiesmenettelylakiin lisättäisiin mallilaista poikkeavasti säännös siitä, että tuomioistuimen tutkittavaksi voitaisiin saattaa asia, jossa välimiehet ovat ratkaisseet, että heillä ei ole toimivaltaa asian käsittelyyn.¹⁸⁰

Näkemykseni mukaan, paras ratkaisu olisi välimiesmenettelylaki, joka pääosin vastaa sitä mitä Savola on esittänyt. Linnan esityksestä ottaisin kuitenkin sen, että osapuolen tulisi voida saattaa välimiesten tekemä toimivaltaratkaisu tuomioistuimen ratkaistavaksi erilliskanteella välimiesmenettelyn alussa. Muuttaisin kuitenkin Linnan esittämää niin, että tuomioistuimen ratkaistavaksi voisi saattaa välimiesten tekemän toimivaltaratkaisun, riippumatta siitä ovatko välimiehet katsooneet, että heillä on toimivalta ratkaista riita-asia vai ei.

Lisäksi katsoisin, että järkevintä olisi, että tuomioistuimen välimiesmenettelyn alkuvaiheessa tekemä ratkaisu perustuisi ainoastaan *prima facie* -tutkimukseen, jolloin tuomioistuin ottaisi kantaa ainoastaan siihen, onko välimiesten tekemä toimivaltaratkaisu ilmeisen kohtuuton vai ei. Mikäli tuomioistuin katsoisi, että ilmeistä kohtuuttomuutta ei ole jatkuisi välimiesmenettely välimiesten tekemän toimivaltaratkaisun mukaisesti. Mielestäni tällä tavalla saavutettaisiin paras mahdollinen kompromissi toimivallan haastavan osapuolen oikeusturvan ja välimiesmenettelyn tehokkuuden välillä.

Tässä tutkimuksessa esitetyn perusteella on mielestäni ilmeistä, että Suomelle ja Suomalaiselle välimiesmenettelylle olisi etua siitä, että Suomessa säädettäisiin uusi välimiesmenettelylaki,

¹⁷⁹ Savola 2017, s. 511.

¹⁸⁰ Ibid.

jossa tunnustetaan *kompetenssin-kompetenssi* -periaate. Uuden lain perustana tulisi olla UNCITRAL mallilaki. Mallilakia tulisi kuitenkin *kompetenssin-kompetenssi* -periaatteen osalta muuttaa siihen suuntaan, että välimiehille annetaan laajemmat mahdollisuudet ratkaista toimivaltaansa koskevat kysymykset. Tämän lisäksi mallilain 16 artiklan (3) kohtaa tulisi laajentaa niin, että tuomioistuimessa voidaan ottaa käsittelyyn, myös ratkaisut, joissa välimiehet ovat katsoneet, että heillä ei ole toimivaltaa.

7 LOPUKSI

Tässä tutkimuksessa on laajasti perehdytty *kompetenssin-kompetenssi* -periaatteen soveltamiseen ja siihen miten sitä tulisi soveltaa, ottaen huomioon erityisesti lainsäädännön tulevaisuus. Tutkimuksessa on erityisesti pyritty kiinnittämään huomiota siihen, miten suomalaista välimieslainkäyttöä tulisi kehittää *kompetenssi-kompetenssi* -periaatteen näkökulmasta.

Tutkimuksen alkusysäyksenä oli se vilkas keskustelu, jota Suomessa on käyty välimiesmenettelylain uudistamisesta. Tätä keskustelua on, kuten tutkimuksesta on käynyt ilmi, vetänyt aktiivinen ryhmittymä, joka itse toimii välimiesmenettelyn parissa. Välimiesmenettelylain uudistamistarpeesta puhunut ryhmä on erityisen voimakkaasti puhunut sen puolesta, että tavoitteena välimiesmenettelylain uudistamisessa tulisi olla se, että Suomesta tulee niin sanottu mallilakimaa. Tätä puolestapuhujat ovat perustelleet enemmässä määrin, niillä eduilla, joita Suomi mallilakimaana saisi potentiaalisesti lisääntyvinä välimiesmenettelyiden määrinä. Mallilakia on vähemmän perusteltu lainsäädännöllisillä eduilla, joskin niitäkin perusteluja on esitetty. Se, että tässä tutkimuksessa on pääsääntöisesti esitelty lainsäädännöllisinä etuina, niitä etuja, joita saadaan *kompetenssin-kompetenssi* -periaatteen soveltamisesta, ei tarkoita sitä, ettei muita lainsäädännöllisiä etuja olisi saatavilla. Ei kuitenkaan ole ollut tämän tutkimuksen puitteissa mahdollista perehtyä kaikkiin niihin etuihin, joita mallilakia vastaavalla uudella välimiesmenettelylailla olisi saavutettavissa.

Suurta lainsäädännöllistä uudistusta tehtäessä, ei kuitenkaan ole mahdollista, etteikö kuuluisi soraääniä, jotka puolustavat voimassaolevaa lainsäädäntöä. Välimiesmenettelylain uudistamisen osalta tämä ei myöskään ole yllättävää, sillä kuten suurin osa aiheesta kirjoittaneistakin toteaa – nykyisessä välimiesmenettelylaissa ei ole mitään keskeistä valuvikaa. Päinvastoin nykyinen välimiesmenettelylaki on ollut onnistunutta lainsäädäntöä, joka on palvellut tarkoitustaan jo yli kaksikymmentä vuotta, ja palvelee edelleen.

Kuitenkaan se tosiasia, että laki on toiminut niinkin hyvin jo useita vuosia ei poista sitä, että se ei enää juurikaan pysty vastaamaan modernin liike-elämän ja siitä johtuvien riitojenratkaisuun liittyviin ongelmiin. Onkin lain alkuperäistä hyvää säätämistä, että laki on toiminut näinkin kauan, ja siksi onkin ymmärrettävää, että osa kirjoittajista, on sitä mieltä, että mallilain mukainen uusi välimiesmenettelylaki voisi olla askel taaksepäin. Onhan nykyinen välimiesmenettelylaki erittäin joustava, ja kuvastaa mitä pohjoismainen joustava lainkirjoitusperinne on parhaimmillaan. On kuitenkin kiistaton fakta, että varsinkin liike-elämän saralla esimerkiksi

common law -maista tuttu sopimuksien laadintakulttuuri on rantautumassa suomeen, ja tämän tuomiin haasteisiin on nykyinen välimiesmenettelylaki auttamattomasti vanhentunut.

Näillä perusteilla onkin, keskeistä, että uuden välimiesmenettelylain valmistelutöitä jatketaan välittömästi uuden hallituksen alaisuudessa, eikä se hyvä valmistelutyö, jota on tähän mennessä tehty, mene hukkaan. Välimiesmenettelylakia tulee siis uudistaa niin, että Suomesta tulee mallilakimaa. Uuden välimiesmenettelylain säätämisessä on kuitenkin tarkkaan arvioitava miltä osin uudessa välimiesmenettelylaissa tulisi muokata mallilakia. Näkemykseni on, että *kompetenssin-kompetenssi* -periaatteen osalta tulee ainakin, ottaa huomioon ne muutokset, joita tässä tutkimuksessa on ehdotettu. Eli, uudessa välimiesmenettelylaissa tulee selkeästi määrätä mitkä toimivaltakysymykset kuuluvat välimiehille ja mitkä tuomioistuimille, koska tuomioistuimessa saa nostaa kanteen välimiehen toimivaltaan liittyen ja tuomioistuimen tulee voida tutkia, myös ne toimivaltapäätökset, joissa välimiehet ovat katsoneet, että heillä ei ole toimivaltaa. Toteuttamalla nämä asiat, varmistetaan, että Suomessa on jatkossakin toimiva välimiesmenettelylaki, joka varmistaa osapuolten oikeusturvan ja samalla lisää Suomen houkuttelevuutta välimiesmenettelypaikkana.